

& Diakonie Parochie

Een uitgave
van het LKDB

**Jaargang 33
Nummer 1**

Maart 2020

Historische modellen van Diaconie Deel 6. *Impressies van Diaconie en Caritas*

Alphons Ariëns over caritas en diaconaat

“Ik wil contact maken, een band opbouwen, in gesprek komen, luisteren”

Zorg voor Caritas. (I)PCI-besturenmiddag in bisdom Haarlem-Amsterdam

Een oecumenisch begeleider in Israël en Palestina

Inhoud

Ter inleiding	1
Historische modellen van diaconie Deel 6	2
Alphons Ariëns over caritas en diaconaat	6
Genade op straat – Diaconie als eredienst	10
“Ik wil contact maken, een band opbouwen, in gesprek komen, luisteren”	15
Kansen voor een Diaconaal Voedselbos	18
Diaconie in een grote stadsparochie	20
Zorg voor Caritas. (I)PCI-besturenmiddag in bisdom Haarlem-Amsterdam	22
Oproep tot een duurzaam Europees migratiebeleid	24
Caritas Christi als hefboom voor inzet in de samenleving	26
Stichting BOWIE Wierden	28
Een oecumenisch begeleider in Israël en Palestina	30
Kerken ontvangen meer hulpvragen en geven meer hulp	33
<i>Samen bouwen aan een dak</i> , boekbespreking	36
<i>Strijd om betekenis</i> , boekbespreking	38
Agenda & Weetjes	40
Colofon en logo	
Meditatief: <i>Het vasten dat God verlangt</i>	

Redactioneel

Het tijdschrift *Diakonie & Parochie* gaat in op ontwikkelingen rond diaconie in parochies, Parochiële Caritas Instellingen en katholieke gemeenschappen. Inhoudelijke reflecties, beleidsmatige vergezichten, oogst van conferenties en werkdagen, concrete voorbeelden, interviews met mensen in de praktijk, recensies van relevante boeken vullen de pagina's. Het aantal pagina's per nummer bedraagt minimaal 40. Zo is *Diakonie & Parochie* een praktisch katholiek diaconaal tijdschrift. Voor redactionele contacten: crijns@ziggo.nl

Ter inleiding

Hub Crijns

In dit nieuwe nummer van *Diakonie & Parochie* wordt U aan het denken gezet met het zesde deel van een serie over historische modellen van diaconie en caritas. Alphons Ariëns was de eerste arbeidspastor in Nederland. We leren in dit nummer zijn gedachten kennen over caritas en diaconaat. Henk Meeuws leert ons in een boeiende bezinning over presentie pastoraat, dat diaconie op straat tegelijk eredienst is.

We zetten de serie interviews met diaconale mensen voort met een gesprek met Ingeborg Wesdorp, presentiewerker in de wijken van Noord-Oost Maastricht, waar pater Mattie Jeukens O.f.m. pastoor is. "Het doel is om naar mensen in de wijk toe te gaan, hen te ontmoeten, te luisteren, in gesprek te gaan, en waar nodig of waar mogelijk door te verwijzen naar mensen die hulp kunnen geven als die nodig is."

In dit nummer leest u veel over de praktijk van diaconie en caritas. We nemen een kijkje bij het Bisdom Breda, dat zich sterk maakt voor de ontwikkeling van een diaconaal voedselbos. De Caritas Campagne 'Share the Journey' laat ons delen in ervaringen vanuit deze internationale campagne. Het Bisdom Rotterdam organiseerde een diaconale excursie in de parochie van de Vier Evangelisten in Den Haag en we duiken het brede spectrum aan activiteiten in. Het Bisdom Haarlem-Amsterdam maakt ons deelgenoot in de uitwisseling van verhalen en praktijken tijdens de jaarlijkse besturenstag van de PCI's. Kardinaal Turcson hield een boeiende rede over caritas tijdens de Dies Natalis van de katholieke Theologische faculteit te Tilburg. De Stichting Bowie in Wierden staat

al jaren sterk met de Boodschappenmand en SchuldHulpMaatje. Joost IJselmuiden is namens EAPPI-NL voor drie maanden uitgezonden als oecumenisch begeleider voor vrede in Jeruzalem en we lezen meer over zijn boeiende ervaringen.

Er is op 8 november 2019 het achtste onderzoek 'Armoede in Nederland 2019' gepresenteerd. Bisschop de Korte en PKN scriba Ds De Reuver boden een exemplaar van het onderzoek en van de begeleidende kennisbundel 'Arm. En wat doet de kerk?' aan staatssecretaris Van Ark van SZW aan. U leest meer over de resultaten van het onderzoek en de aanbevelingen.

Twee boekbesprekingen vragen uw aandacht. 'Samen bouwen aan een dak' is een handreiking om kwetsbare mensen mee te laten doen als vrijwilligers. 'Strijd om betekenis' is een promotie onderzoek naar de taal en woorden die kerken gebruiken in hun omgang met migranten. Geen eenvoudig boek, maar uit de taal die we hanteren blijken ook onze intenties. Het nummer sluit af met nieuwtjes, weetjes en het gedicht op de achterpagina.

We hebben zoals veel tijdschriften nood aan vaste lezers. Wij hopen dat u ons tijdschrift trouw blijft. Dankzij nieuwe abonnees gaan we een jaargang verder en houden de abonnementsprijs op 30 euro. U mag nieuwe lezers enthousiast maken. Rond uw leeservaringen stellen wij uw mening op prijs. Voor al uw reacties en meningen kunt u terecht bij eindredacteur Hub Crijns. Adres: crijns@ziggo.nl.

Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad
Emmaplein 15, 5211 VZ 's-Hertogenbosch
e-mail: administratie@rkdiaconie.nl

Historische modellen van Diaconie Deel 6

Van de Franse tijd (1795) tot invoering Bijstandswet (1965)

– Maatschappelijk werk en sociaal-charitatieve centra

Jan Maasen is medewerker Diaconie en Missiesecretaris Bisdom Rotterdam

Dit deel besteedt aandacht aan de ontwikkeling van het (katholieke) maatschappelijk werk in de twintigste eeuw. 'Maatschappelijk werk' bestreek in die tijd een breder terrein dan nu en zou je kunnen zien als een bijzondere uitwerking van de niet-materiële armenzorg.

De tweede helft van de negentiende eeuw liet veel veranderingen zien. De opkomende industrialisatie ging gepaard met een trek van werkzoekende arbeiders naar de steden. Arbeiders en ambachtslieden organiseerden zich in vakorganisaties en voerden actie om hun situatie te verbeteren. Onderwijsmogelijkheden namen toe. Oude elites kregen minder macht. Nieuwe politieke bewegingen op basis van geloof of levensbeschouwing kwamen op: liberalen, gereformeerden, katholieken en socialisten. Die kozen geleidelijk voor maatschappelijke blokvorming als strategie om zich sterk te maken. In een tijd van snelle veranderingen bood de eigen zuil beschutting.

Veranderingen in het werkveld van de armenzorg

De klassieke vormen van bedeling door kerkelijke armbesturen en particuliere initiatieven waren niet toereikend. De burgerlijke armbesturen gingen een grotere rol spelen. De rol van de overheid nam toe via subsidies, wetgeving en toezicht. Nieuwe vormen van armenzorg kwamen op, die uitgingen van mensen uit de middenklasse. Er vond een overgang plaats van vrije tijdswerk naar beroepsarbeid, ook voor vrouwen. En er werden speciale opleidingen hiervoor in het leven geroepen.

Elberfelder stelsel

De nieuwe vormen van armenzorg bouwden voort op historische voorbeelden. Een daarvan is het Elberfelder stelsel. Elberfeld was een stadje in het Wuppertal, waar rond 1850 de gemeentelijke armenzorg op een nieuwe leest werd geschoeid. Het stelsel berustte op de volgende beginselen:

1. Een kleinschalige aanpak door verdeling van de stad in 252 kwartieren. Vijftien kwartieren vormden samen een wijk.
2. Elk kwartier van vier tot maximaal tien gezinnen werd toebedeeld aan een vrijwillige armenbezoeker.
3. Bij het toekennen van hulp stond de individuele aanpak voorop. Als een arme familie een verzoek tot ondersteuning deed, legde de armenbezoeker eerst een huisbezoek af om de aanvraag te onderzoeken.
4. Elke veertien dagen kwamen alle armenbezoekers in een wijk bijeen. Onder leiding van de wijkvoorzitter behandelden zij de aanvragen. Bij toekenning ontving de armenbezoeker het geld, de voedselbonnen of kleding op de volgende bijeenkomst om dit naar het gezin te brengen. De ondersteuning was voor maximaal twee weken. Daarna moest weer een nieuwe aanvraag worden ingediend en moest de familie weer worden bezocht.
5. Voor armen die konden werken, werd werk gezocht.

Het nieuwe systeem, een vorm van patroonaatswerk, had veel succes en werd door veel steden in Duitsland overgenomen. In Nederland kende de Armenwet een veel beperkter rol toe aan de gemeentelijke overheid. Hier

vormde het Elberfelder stelsel met zijn individuele aanpak en zijn nadruk op 'hulp tot zelfhulp' de inspiratiebron voor de oprichting van allerlei nieuwe 'Vereenigingen voor Vrijwillige Armenzorg', zoals 'Liefdadigheid naar Vermogen' in Amsterdam (1871) en de 'Vereeniging tot verbetering van Armenzorg' in Utrecht (1890).

Andere werksoorten

Aan het eind van de negentiende eeuw kwamen ook andere werksoorten op. Het kruiswerk richtte zich op preventie van ziekten, verbetering van de hygiëne en gezondheidsvoorlichting. De eerste afdeling van het Witte Kruis werd in Hilversum opgericht in 1875. Het woningwerk ontstond in Amsterdam, waar woningopzichteressen wekelijks in elk gezin kwamen om de huur te innen en over woongewoonten te praten. Het eerste volkshuis Ons Huis in de Amsterdamse Jordaan (1892) kan gezien worden als de start van het buurthuiswerk. Bij veel van deze initiatieven speelden vrouwen een belangrijke rol en ze konden dit werk ook beroepsmatig gaan uitoefenen. Dat verhoogde de vraag naar professionele scholing

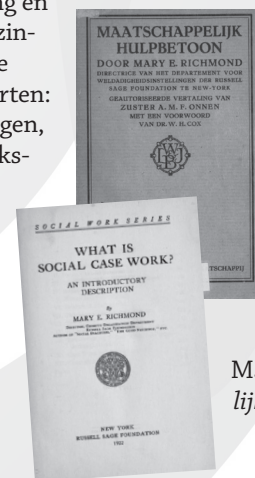
Beroepsopleiding

In september 1899 startte de eerste 'Opleidingsinrichting voor Socialen Arbeid' in een leslokaal van Ons Huis in Amsterdam. Na de spoorwegstaking van 1903 werd de naam veranderd in 'School voor Maatschappelijk Werk': de oude naam riep teveel associaties op met socialisme. De opleiding wilde 'algemeen' zijn, maar paste politiek meer in de links-liberale en sociaaldemocratische richting en levensbeschouwelijk in het vrijzinnig protestantisme. Men richtte zich bij de start op vijf werksoorten: inspectrice van arbeiderswoningen, armenzorg, Toynbee-werk (Volks-huizen), zorg voor kinderen in tehuisen en opzichteres in fabrieken. De opleiding was een mix van theoretische en praktische vorming. De schoolstrijd was nog maar nauwelijks geëindigd, of de katholieken richtten ook eigen

opleidingen op. De eerste Rooms-katholieke School voor Maatschappelijk Werk begon in 1920 in Sittard. Het initiatief kwam van het Limburgse Groene Kruis, die daarmee niet alleen de sociale omstandigheden wilde verbeteren, maar ok de positie van de kerk wilde versterken in de Limburgse industriegebieden. Een jaar later startte op initiatief van de RK Vrouwenbond een tweede katholieke school voor maatschappelijk werk in Amsterdam. Grondlegster en jarenlang directrice was Fé Haye (1891-1948), die via de priester Alphons Ariëns het maatschappelijk werk had leren kennen.

Methodiek

De verschillen tussen de opleidingen zaten vooral op het gebied van de godsdienstige vorming. De katholieke scholen hadden ook een eigen vak 'sociaal werk in de parochie'. Maar de opleidingen verschilden niet zoveel van elkaar in het op de praktijk gerichte onderwijs en de methodieklessen. Daarin nam het 'social casework' een belangrijke plaats in. Die methode was in het begin van de twintigste eeuw in de Verenigde Staten ontwikkeld, met name door Mary Richmond. Zij bouwde voort op het armenbezoek door vrijwilligers van het Elberfelder stelsel. Aan armenzorg en individuele hulpverlening moest onderzoek voorafgaan. En de werker moest de cliënten actief betrekken bij de aanpak van hun problemen. Daarvoor konden hulpbronnen worden gemobiliseerd in de persoon van de cliënt, zijn gezin en familie, de omgeving, particuliere verenigingen en overheidsinstellingen. In Nederland zijn aan het social casework vooral de namen verbonden van de hervormde docent J.H. Adriani en zijn van huis uit gereformeerde leerlinge Marie Kamphuis. Maar de eerste Nederlandse vertaling van Richmond's standaardwerk *Social Casework* verscheen al in 1926 van de hand van de katholieke zuster Marie Onnen onder de titel 'Maatschappelijk Hulpbetoon'.

Maatschappelijk werk als nieuwe naam

Na de Tweede Wereldoorlog veranderde de Nederlandse Vereniging voor Armenzorg en Weldadigheid, waarin een groot aantal organisaties op het gebied van de armenzorg sinds 1908 samenwerkten, haar naam in de Nederlandse Vereniging voor Maatschappelijk Werk.

Die naamsverandering was tekenend. 'Maatschappelijk werk' werd gezien als de toekomst voor de armenzorg. De nieuwe vereniging wilde een federatieve koepel zijn voor alle nieuwe initiatieven die zich na de bevrijding hadden gestort op de hulp aan oorlogsslachtoffers, en ze kreeg de leiding in de reorganisatie en herstructurering van de sociale zorg. Al tijdens de oorlog had een kleine commissie onder leiding van Romme daartoe de eerste aanzetten gegeven.

Katholieke visie: sociaal-charitatief werk

Aan katholieke kant stond men kritisch tegenover deze ontwikkelingen. Men was bang dat met de nieuwe organisaties de overheid een monopolie zou krijgen in het maatschappelijk werk en dat dit werk zo zijn levensbeschouwelijke karakter zou verliezen. Daarom hadden de bisschoppen al in 1944 een adviescommissie Armenzorg in het leven geroepen, die in 1947 verder ging als Bisschoppelijke Adviescommissie op Sociaal-charitatief Terrein. Die bracht in 1948 een rapport uit, waarin werd geconstateerd dat er teveel versnippering aan katholieke kant was, teveel materiële noodleniging en te weinig betrokkenheid van de parochiële zielzorg. Daarom zouden er sociaal-charitatieve centra moeten worden opgericht, waarin alle initiatieven gebundeld konden worden. Als ideologisch uitgangspunt gold: "De plicht, rustend op iedere katholiek te zorgen voor het eeuwig heil van de evennaaste en vooral van de geloofsgenoot, eist dat hij dit (sociaal-charitatieve) werk zelf op zich neemt." Apostolaat en naastenliefde schraagden zo dit werk. De parochie werd gezien als een groot gezin, waar de leden naar elkaar omkeken. Priesters en leken zouden moeten samenwerken en de (katholieke) maatschappelijk werkster vormde de schakel tussen zielzorg en maatschappelijk werk.

In 1950 werd in Den Bosch het Landelijk

Priester-jurist
J.J. Loeff
[Foto via archief
KDC Nijmegen]

Sociaal-Charitatief Centrum (LSCC) opgericht, waarin zowel de oude armenzorg als het maatschappelijk werk samenkwamen. Het centrum bevorderde de oprichting van parochiële centra, fungeerde als adviesorgaan van de bisschoppen, trad op als vertegenwoordiger van alle katholieke charitatieve organisaties in de contacten met de overheid en onderhield ook internationale contacten. Zo was zij de officiële Nederlandse vertegenwoordiger bij Caritas Internationalis. Met een bureau van bescheiden omvang zou het LSCC grote invloed krijgen op de ontwikkeling van het maatschappelijk werk in Nederland.

Subsidiariteitsbeginsel of subsidiebeginsel?

Een goed voorbeeld daarvan betreft het doordenken van de verhouding tussen de katholieke caritas en de overheid. In het LSCC-bestuur ontwikkelde de priester-jurist J.J. Loeff een nieuwe gedachtegang vanuit het subsidiariteitsbeginsel. Traditioneel werd die verhouding hiërarchisch uitgelegd, waarbij het kerkelijke initiatief van hoger orde was dan dat van de overheid. Loeff ging uit van een complementaire relatie. In zijn opvatting was het de taak van het katholiek sociaal-charitatief werk om mensen door middel van het beoefenen van caritas tot zelfheiliging te brengen, terwijl de overheid zorgde voor behoorlijke sociale voorwaarden en het ter beschikking stellen van financiën. Sommige niet-katholieken verweten hem, dat hij de belastingbetaler wilde laten opdraaien voor de kosten van de katholieke caritas. Zijn antwoord was simpel: katholieken betalen ook belasting. Maar de overheid had wel het recht op controle van de bestedingen. Volgens de socialist Hein Vos werd het subsidiariteitsbe-

ginsel zo meer een subsidiebeginsel onder het motto 'wij de macht, met jullie centen'.

Grote organisatieboom

Die veranderde houding ten aanzien van de overheid en de instelling in 1952 van een apart Ministerie voor Maatschappelijk Werk leidde tot een grote bloei van de levensbeschouwelijk georganiseerde immateriële hulp en dienstverlening. Begin jaren zestig bestonden er naast het LSCC zeven diocesane centra, 25 provinciale en regionale centra, honderden parochiële centra en ruim 200 stedelijke of interparochiële centra. In het bestuur van het LSCC waren naast de diocesane centra ook landelijke instellingen vertegenwoordigd als het Katholiek Verbond voor Kinderbescherming, de Reclasseringsvereniging, de Nationale Katholieke Stichting voor Bijzonder Gezinswerk en Jeugdzorg, de RK Vereniging voor Woonwagenwerken, de RK Cupertinostichting (zwakzinnigenzorg), de Vincentiusvereniging en het Ned. R.K. Huisvestingscomité. Die samenstelling maakt zichtbaar, dat in de loop van de jaren vijftig de sociaal-charitatieve centra zich steeds meer gingen toeleggen op het maatschappelijk werk en de traditionele armenzorg vrijwel geheel uit beeld verdween. Door de toenemende professionalisering ging het maatschappelijk werk ook steeds meer afstand nemen van de oude vormen van naastenliefde en apostolaat. "Wanneer het maatschappelijk werk bedoelt de medemens te helpen zichzelf weer te helpen, komt dit wel eens erg in het gedrang waar religieuzen levensmiddelen, kleding en geld ter beschikking krijgen voor hun gezinnen, i.p.v. de mensen zelf te activeren om doeltreffende oplossingen te zoeken door bijvoorbeeld scholing, goede budgettering, advies te vragen bij bureau voor huwelijksmoeilijkheden. etc." concludeerden twee religieuzen die zelf maatschappelijk werkster waren.

Van liefdadigheidsstaat naar verzorgingsstaat

In de afgelopen drie delen is een aantal ontwikkelingen geschetst op het gebied van de katholieke armenzorg in de periode van 1795 tot 1965. Die periode zou je inhoudelijk

kunnen typeren als een ontwikkeling van liefdadigheidsstaat naar verzorgingsstaat. Aanvankelijk lag het initiatief bij particulieren en kerkelijke instellingen. In de loop der tijd werd de invloed van de overheid groter, waarbij het goed is onderscheid te maken tussen drie rollen van de overheid in de relatie met het particulier initiatief: geldverstrekker, wetgever en toezichhouder. Op het gebied van de materiële armenzorg zagen we, dat de rol van geldverstrekker al snel groeide en de overheid ook zelf meer en meer uitvoerder werd. Met de invoering van de Algemene Bijstandswet in 1965 verdween de kerkelijke armenzorg naar de marge. Op het gebied van de immateriële armenzorg ontstonden er allerlei vormen van maatschappelijk werk, door katholieken ook wel sociaal-charitatief werk genoemd. Die sector groeide niet door een indamming van het particulier initiatief, maar juist door ondersteuning en regulering. De overheid had het particulier initiatief nodig, omdat zij zelf niet de netwerken van voorzieningen kon leveren en het particulier initiatief had de financiën van de overheid nodig voor de uitbouw, terwijl toezicht en opleidingseisen voor de nodige kwaliteitsverbetering zorgden. Het aanvankelijke voornemen in de jaren vijftig om de armenzorg en het maatschappelijk werk in één wet systematisch en in onderling verband te regelen, ging niet door. De Welzijnswet zou pas later komen.

Belangrijke literatuur

Jan Bijlsma en Hay Janssen, 'Sociaal werk in Nederland. Vijfhonderd jaar verheffen en verbinden', Bussum, 2008.
Lambert J. Giebel, 'Beel: van vazal tot onderkoning. Biografie 1902-1977', Den Haag/Nijmegen, 2017.
Annelies van Heijst, Marjet Derks en Marit Monteiro, 'Ex caritate. Kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve vrouwelijke religieuzen in Nederland in de 19e en 20e eeuw', Hilversum, 2010.
Maarten van der Linde, 'Erfgoed van het Hoger Sociaal Agogisch Onderwijs. Terugblik op ruim honderd jaar opleiden voor sociale beroepen 1899 - 2012', versie 3.0, Utrecht, 2012.

Alphons Ariëns over caritas en diaconaat

Hub Crijns is vice-voorzitter van het Ariëns-Comité

Pastoor Alphons Ariëns richt op 11 januari 1917 in zijn H. Hartparochie te Maarssen een caritas op. Dat is vrij laat want hij is al in 1908 in Maarssen als pastoor benoemd. Er was in de parochie een Armbestuur actief met een budget van zesduizend gulden per jaar. Toen de pastoor zich er mee ging bemoeien was dit bedrag al in augustus niet meer toereikend. De pastoor was niet alleen vrijgevig, maar ook naïef, dat wil zeggen met een groot vertrouwen in mensen. Toch bleef in Maarssen de hulpvraag aanwezig en nam in de oorlogsjaren vanaf 1914 zelfs toe. Vooral het jaar 1917 was nijpend koud en er was een groot gebrek aan alles. De pastoor meende dat er meer geld diende te komen en dat er vrouwen nodig waren om de hulpvragen goed te kunnen beantwoorden. En vrouwen zouden ook het geefgedrag van de parochianen met een hoger inkomen kunnen bevorderen.

Vereniging Charitas

In het 'Voorwoord' van het eerste jaarverslag van de Vereniging Charitas schrijft Ariëns: "In gevallen bijvoorbeeld van kleding, verpleging van zieken, kraamvrouwen en kinderen, ziet een vrouw, veel beter dan een man, wat nodig is, en hoe op de doelmatigste en goedkoopste wijze in de behoefte voorzien kan worden. En wat van de stoffelijke nood waar is, geldt in nog hogere mate van de geestelijke en zedelijke noden, die vaak hiermee verbonden zijn: gebrek aan orde, netheid, overleg en zoveel meer. Alleen een liefderijke vrouw zal in staat zijn die zaken op tactvolle wijze te behandelen en door herhaald bezoek, geduldig luisteren en oprecht hartelijke deelneming in alles, het vertrouwen van de huismoeders zó kunnen winnen, dat haar wenken ter harte genomen en werkelijk ingrijpende verbeteringen in de huishouding

en de opvoeding van de kinderen verkregen worden."

De pastoor besprak zijn zorgen en plannen voor een nieuwe Charitas vereniging met het Armbestuur en daarna met een groep van 12 vrouwen, die de op te richten charitas vereniging zouden willen bemensen. In het eerste jaarverslag van de Vereniging Charitas te Maarssen schrijft hij: "Bovenstaande overwegingen vormden allereerst een punt van bespreking tussen den Pastoor en het Armbestuur, en het Armbestuur bleek gaarne bereid, een deel zijner zorgen, met een vaste jaarlijksche bijdrage, aan een daartoe geschikt gebleken damesvereniging over te dragen. Daarop werd een 12-tal dames door de Z.Ew. Heer Pastoor tot een bespreking in de Pastorie uitgenodigd, met het doel der vereniging volkomen in te stemmen, kon terstond de daad bij het woord gevoegd worden, en werd 11 Januari 1917 de vereniging *Charitas* te Maarsen opgericht."

Het bestuur bestond uit drie dames en er werd een commissie kleding opgericht, voor het verzamelen, reinigen en repareren van kleding, en natuurlijk het uitdelen ervan. De Charitas zou geen geld verstrekken en hulp in natura geven of met persoonlijke aandacht. Aan de inkomstenkant denkt men aan een jaarlijkse collecte, een charitas offerbus in de kerk en natuurlijk de giften van gevers. Als taak voor de Charitas werd aangegeven het lenigen van eerste levensbehoeften, zijnde eten (melk, rijst, meel, spek), kleding en turf om de woning warm te stoken. Met name in de strenge winter van 1917 was daar een grote behoefte aan. Melk werd met name verdeeld aan gezinnen in de kraamtijd, aan zieken, en ouderen. De andere dames van de Charitas kregen elk een wijk toegewezen en elke hulpvraag werd begeleid met huisbezoek ter plaatse.

Vijfvoudig diaconaat

In zijn rede 'Verdieping van het godsdienstig leven' voor de Katholieke Vrouwenbond van 9 december 1920 in Hilversum noemt Alphons Ariëns naastenliefde als een van de zes grote deugden van vrouwen, naast kennis, gehoorzaamheid, nederigheid, versterving en gebed. Ariëns noemt als grondslag voor de naastenliefde het woord van Jezus: 'Een voorbeeld heb Ik U gegeven, opdat zoals Ik gedaan heb, ook gij zoudt doen' (Joan. 13,15). En vooral: 'Een nieuw gebod geef Ik U, dat gij elkander bemint gelijk Ik U heb lief gehad. Hieraan zal

de wereld erkennen dat gij Mijn leerlingen zijt, dat gij elkander liefhebt' (Joan 13,35).

Ariëns ziet de verdieping van het godsdienstig leven rond de deugd van naastenliefde in drie dingen uitgedrukt.

"Ten eerste aan de liefdevolle hartelijke bejegening, die we in acht hebben te nemen jegens onze naaste. Het zijn onze broeders en zusters in Christus."

"Het tweede is: vrijgevig zijn. Zou die grote plicht om veel te geven, als we veel hebben, en als we weinig hebben, ook van dat weinige te geven, wel voldoende begrepen worden?"

Alphons Ariëns werd geboren op 26 april 1860 te Utrecht als vijfde kind in het gezin Ariëns. Na studies te Rolduc, Rijsenburg en Rome werd hij in 1886 benoemd tot kapelaan in Enschede. Hier zette hij zich in voor de fabrieksarbeiders, zijn parochianen, en boog hij de kerkelijke armenzorg om tot katholieke sociale actie. Door het oprichten van werkliedenverenigingen en vakbonden, te beginnen in Enschede, legde hij de basis voor de katholieke arbeidersbeweging, laatstelijk bekend als NKV, thans grotendeels opgegaan in de FNV en deels in het CNV. Ook zette hij zich in voor de drankbestrijding. Hieruit zou de matigheidsbeweging Sobriëtas groeien. Met en voor een veertigtal onrechtmatig ontslagen arbeiders richtte hij in 1894 in Haaksbergen een eigen textiel fabriek 'De Eendracht' op, die op coöperatieve wijze georganiseerd was. Ondanks een grote persoonlijke inzet van Ariëns zelf, kon dit sociale experiment uiteindelijk niet voortbestaan. In 1901 werd Ariëns benoemd tot pastoor te Steenderen bij Zutphen en van 1908 tot 1926 was hij pastoor te Maarssen aan de Utrechtse Vecht. In deze periode stimuleerde hij allerlei initiatieven en bewegingen, zoals de katholieke vrouwenbeweging, Sobriëtas, de katholieke leetuurvoorziening en de moderne missiebeweging. Moegestreden trok hij zich in 1926 terug en stierf hij in 1928 in Amersfoort.

Alphons Ariëns in de toga als Geheim Kamerheer van de Paus 1919
[Fotograaf: Maria Goossens]

Kelk van Ariëns tijdens Ariëns-expositie in Haaksbergen 2016
[Fotograaf Fons Roerink]

“Ik denk ten derde aan het universele in de liefdadigheid, aan het goed zijn voor allen en in alles. Er is tegenwoordig veel gelegenheid om goed te doen. Mgr. Faulhaber spreekt in zijn verhandeling over het Vrouwenapostolaat van diaconaat. (NB. Michael Faulhaber (1869-1952) was vanaf 1917 aartsbisschop van München en vanaf 1921 kardinaal.) U weet, dat in de eerste christentijden de vrouwen de Apostelen dapper meehielpen. Preeken en doopen mochten ze niet doen, maar voor de rest, buiten de kerk, deden ze van alles. Die goede vrouwen heeten diaconessen, en zoo onderscheidt Mgr. Faulhaber ook een vijfvoudig diaconaat of geestelijk liefdewerk, waaraan de katholieke vrouwen tegenwoordig zich kunnen toewijden:

- het Lydia-diaconaat voor kerkversiering en alles wat de vereering van het H. Sacrament aanbelangt;
- het Dorcas-diaconaat – voor armenverzorging;

- het Veronica-diaconaat – voor de zieken;
- het Prisca-diaconaat – ten dienste van het buitenlandsche Missiewerk; en eindelijk nog:
- het diaconaat voor inwendige zending of binnenlandsche missie, w.o. het Patronaatswerk, de Vrouwenbond en de Drankbestrijding ressorteren.

Ik zal u niet zeggen, dat ge met alles moet meedoen. Ik neem aan dat dit onmogelijk is, maar ik zeg u wel: wees in uwe gezindheid universeel, algemeen in uw naastenliefde.”

Vier afdelingen in de Vereniging Charitas

In 1924 brengt pastoor Ariëns een meerjaren verslag uit van de Vereniging Charitas in Maarssen, met een nadruk op de jaren 1923 en 1924. In zijn ‘Voorwoord’ is te herkennen hoe hij zijn overwegingen voor het godsdienstig leven van de vrouw en zijn motivering voor het oprichten van een Vereniging Charitas in de praktijk heeft gebracht in de Vereniging Charitas van Maarssen.

“De Christelijke liefde tot den naaste is immers de vervulling der wet en de sleutel des Hemels en ik weet niet beter of Charitas heeft die onmisbare deugd in die beide jaren trouw beoefend. Zij heeft er eerlijk naar gestreefd om wel te doen om Christus’ wil aan alle noodlijdenden die zij op haar levensweg tegenkwam, en vele parochianen hebben haar daarbij edelmoedig gesteund.” Voordat de pastoor verder gaat met het verslag over de recente jaren, neemt hij de lezers terug naar het begin en de voortzetting.

“Charitas, onze in 1917 opgerichte en dus 8 jaar oude vereeniging, is een vereeniging van vrouwen en meisjes die ter eere Gods en tot heil van de evennaaste alle *liefdewerken* beoefenen, waarvoor *vrouwen geschikter zijn dan mannen*.

Daartoe behooren op de 1^e plaats alle werken van *stoffelijke armenzorg*, die verband houden met kleeding, ligging, dekking, zieken, kraaamvrouwen en zuigelingen.

Verder (2^e) verschillende werken van *geestelijke armenzorg*, te weten:

- a. die waarbij uitsluitend vrouwen betrokken zijn, als de Meisjesbescherming;
- b. die welke zich bijzonder bezighouden met het godsdienstig onderricht van kinderen, als het Woonwagenwerk;

- c. meer andere, waarvoor geregeld veel “klein werk” gevorderd wordt, zoals dat b.v. bij de verspreiding van godsdienstige lectuur het geval is.

Ook (3^e) de *Missie-propaganda* behoort tot de werken, waarvoor de vrouw een bijzonder aanleg heeft, getuige de heele kerkgeschiedenis. Het laatste hoofdstuk van de Romeinen-brief staat vol met namen van vrouwen die met den wereldapostel “gezwogd hebben voor den Heer” en de drie groote genootschappen van den laatsten tijd - de Voortplanting, de Kindsheid en St. Petrus’ Liefdewerk (S.P.L.) - zijn alle van vrouwelijke herkomst. Zoo werd *Charitas* al spoedig en heel natuurlijk een vereeniging met 3 afdelingen.” Even verderop licht Ariëns toe waarom er drie afdelingen nodig waren.

“Het begon met *Armenzorg*, omdat de stofelijke nood in 1917 bijzonder nijpend was. Maar *Geestelijke Nooden* volgde op den voet. Een geloovig mensch kan nu eenmaal de ziel niet vergeten. Onwillekeurig werd dus, van stonde af aan, ook aan geestelijke armenzorg gedacht. Hier werd een arme gelukkig gemaakt met kruis, rozenkrans en gebedenboek, elders een zieke voorbereid met de komst van Ons Heer; vooral echter werd gedacht aan ondersteuning ten behoeve eener retraite. Zo ontstond de tweede afdeling. En toen daarop de missieactie zich baan brak en ook dáárvoor een organisatie gewenscht bleek, werd *Missiewerk* vanzelf als derde afdeling bij Charitas ondergebracht. Hoe minder vereenigingen, hoe beter.”

En zo komt hij te spreken over de noodzaak van een vierde afdeling.

“Die laatste overweging bracht nog een 4^e afdeling bij Charitas, te weten *Kerkversiering*. Kerkversiering en paramentenzorg zijn wel werken van godsvrucht en niet van naastenliefde, maar de wortel van beide is dezelfde: liefde tot God. De aansluiting was dus heel natuurlijk.”

Als pastoor Ariëns de inrichting van de Vereniging Charitas beschrijft, komen de vier afdelingen van de Caritas snel in beeld.

“Er zijn vier afdelingen: Armenzorg, Geestelijke Nooden, Missiewerk en Kerkversiering.” Later uit het meerjarenverslag blijkt dat elke afdeling

werkt met een commissie dames en een eigen budget.”

Tevens laat Ariëns blijken, dat Caritas niet alleen een taak van vrouwen is. “Daar het werk van Charitas tot het noodzakelijke werk behoort dat in een parochie geschieden moet, worden alle parochianen geacht, gaarne daaraan te willen deelnemen. Daarom is in de kerk aan den mannen- en vrouwenkant een drieledige offerbus geplaatst voor de eerste drie afdelingen en wordt voor de vierde (Kerkversiering) op de hooge feesten geregeld in de kerk gecollecteerd.”

Gebruikte literatuur:

- * Pastoor Dr. Alphons Ariëns, ‘1^e Jaarverslag van de afdeling Armenzorg der Vereeniging “Charitas” te Maarssen – 11 jan. - 31 dec, 1917’, Vereniging Charitas Maarssen, 1 maart, 1918, 46 pag., druk: Electr. Drukkerij G. Bruggeman, Oldenzaal
- * Mgr. Dr. Alphons Ariëns, ‘Verdieping van het godsdienstig leven’, toespraak, Geert Groote Genootschap, nummer 546, Verzendhuis “Marienburg”, ’s-Hertogenbosch, 1937, 29 blz.. Het Imprimatur is verleend door H.J. Koopmans, Libr. Censor, Apeldoorn, 10 november 1937. De meest volledige bron voor deze uitgave is de toespraak ‘Verdieping van het godsdienstig leven’, gehouden voor de R.K. Vrouwenbond te Hilversum op 9 december 1920 en te Nijmegen op 18 februari 1921 (handgeschreven 47 pp.), zie Ariëns archief KDC Nijmegen nummer 1200.
- * Pastoor Dr. Alphons Ariëns, ‘Vereeniging “Charitas” te Maarssen 11 jan. 1917 – 31 dec. 1924’, Vereniging Charitas Maarssen, 1 maart, 1925, druk: Electr. Drukkerij G. Bruggeman, Oldenzaal. Het meerjaren verslag kent als bijlage het Reglement der Vereeniging “Charitas” te Maarssen, opgericht 11 Jan. 1917.

Genade op straat - Diaconie als eredienst

Henk Meeuws is theoloog en diaconaal onderzoeker

Tijdens de voorbereiding van deze tekst hoorde ik het volgende: 'Wij zien de noodzaak en voelen de behoefte om 'toekomst op straat' te zoeken. Maar onze agenda zit ons in de weg. En hoe zit het met onze verkondiging, wat hebben we te bieden?'. Dit spoorde me aan om met de volgende evangelietekst te beginnen.

Een schriftmeditatie

"Hierna wees de Heer nog tweeënzeventig anderen aan, en zond hen twee aan twee voor zich uit naar alle steden en plaatsen waar hij zelf nog komen zou." (Lucas 10). Hij zei daarbij dat de oogst groot zou zijn, maar te weinig arbeiders, en dat ze om extra arbeiders moesten vragen. Hij wees er ook op dat het geen gemakkelijke klus zou zijn, dat ze tegenstand en afwijzing zouden ondervinden, dat ze dus maar moesten zien te dealen met wat ze tegenkwamen. En: "Als je bij iemand thuis komt, begin dan met te zeggen: 'Vrede aan dit huis' (...)" "Als je in een stad komt waar men je ontvangt, eet dan wat men je voorzet, genees er zieken en zeg tegen hen: 'Het koninkrijk van God is nu dicht bij u gekomen'." Met deze zending gaan de 72 'anderen' op weg om te doen wat er te doen staat. En het evangelie vervolgt: "De tweeënzeventig kwamen opgetogen terug. 'Heer', zeiden ze, 'zelfs de demonen onderwerpen zich aan ons in uw naam'. Hij zei tot hen: 'Ik zag de satan als een bliksemschicht uit de hemel vallen. (...) Toch moeten jullie je niet verheugen omdat de geesten zich aan jullie onderwerpen; nee, verheug je omdat jullie namen staan opgetekend in de hemel'." En dan komt het: "Toen jubelde hij het uit, gedreven door de heilige geest, en zei: 'Ik dank u, vader, heer van hemel en aarde, omdat u dit verborgen hebt gehouden

voor wijzen en verstandigen en het onthult hebt aan eenvoudigen. Ja, vader. Zo heeft u het goedgevonden" (n.b. het griekse *nèpios* betekent klein, gering, onmondig, onnozel, dwaas).

Zendingsverhaal nader bekeken

Mij vallen in dit zendingsverhaal een paar zaken op. Een: degene die zendt, Jezus, is zelf de primaire gezondene: "...wie jullie afwijst, wijst mij af; maar wie mij afwijst, wijst hem af die mij gezonden heeft" (v 16). Twee: degenen die uitgezonden zijn komen "opgetogen" terug, met een 'blijde boodschap' over wat ze nou toch hebben meegemaakt: onverwacht succes! Drie: Jezus' reactie hierop: hun 'blijde boodschap' betreft niet het behaalde succes, niet hun 'prestatie' (zeg: het 'product' van hun inzet), maar hun gang, hun doen en laten, deelt in hemelse zegen, die in zich 'goed' is, want zó heeft 'de vader' het goed gevonden. Vier: door de 'blijde boodschap' van de door hem gezondenen raakt Jezus zelf begeistert. De primair Gezondene ervaart zich bevestigd in zijn eigen toewijding aan en gang naar zijn bestemming en in zijn relatie met de vader - en dankt en prijst hem met hart en ziel. De weg 'naar buiten', de straat op, levert onwetende onaanzienlijken blijkbaar de ervaring op rijkelijk begiftigd te zijn, grote genade op straat, tot hun eigen verbazing. Het vervult de Zender zelf met grote vreugde: "Ja, Vader!". Hij ontvangt als het ware wat hij is: één van hart en ziel met de vader.

Genade op straat, eucharistie op straat

De mysterieuze dynamiek van de god-menselijke verbondenheid in liefde duidt Augustinus in zijn paasliturgie zo aan: "Ontvang wat je bent en word wat je ontvangt: lichaam

Barmhartige Samaritaan door Albert Termote bij Medisch Centrum Haaglanden [Fotograaf onbekend]

van Christus". In de eucharistie wordt onder tekenen beleefd en beleden dat mensen werkelijk in dit geheim verbonden zijn. Het is niet minder werkelijk aanwezig in verborgen levens zonder aanzien, bij 'kleinen', zoals bv. Straatpastor Anne getuigt. Na lange tijd getrouw, liefdevol present blijven, niet in de steek laten, mag zij delen in het leven van een vrouw die door lijden getekend is, geslagen en verkracht. De verkrachte vrouw spreekt met even zoveel worden over haar "lichaam en bloed", terwijl ze (wijzend op wat ze gastvrij op tafel heeft gezet) Anne almaar uitnodigt: "neem en eet", "neem en eet toch". Anne beseft ineens - "Ja, natuurlijk!" - wat deze beladen kernwoorden óók betekenen: neem deel aan mijn geschonden leven, leef waarvan ik leef zoals ik leef! Zo vindt een mens 'heilig' samenleven, leven dat er echt toe doet: ontvankelijk voor en gewaarborgd in het Geheim van God-menselijk samenleven. Nu kunnen we opmerken, dat hetgeen Anne beleefd (zoiets als 'eucharistie op straat') weliswaar 'spiritueel' is, maar toch héél iets anders dan wat in de 'echte' Eucharistie gevierd wordt: *realis presentia*, werkelijke aanwezigheid. Kerkvader Johannes Chrysostomos wijst als volgt op Christus' werkelijke aan-

wezigheid: "Wil je het Lichaam van de Heer vereren? Begin dan niet met het te misprijzen wanneer het naakt is. Vereer het niet binnenkerkelijk met zijden gewaden om het buiten te verwaarlozen waar het kou en naaktheid lijdt. Want Hij die zei: 'Dit is mijn lichaam' is dezelfde die zegt 'Ik was uitgehongerd en gij hebt Mij niet gevoed'. Wat voor zin heeft het dat de tafel des Heren met gouden kelken is beladen, wanneer Hijzelf sterft van honger? Gij maakt gouden kelken, maar schenkt geen kroes water. Wanneer gij uw kerken tooit, waak er dan over uw broeder in nood niet te misprijzen; deze laatste tempel is kostbaarder dan de eerste".

Ubi caritas et amor ibi Deus est

Het dynamische mysterie van god-menselijk samen-leven wordt gekenmerkt door een beweging van 'veruitwendiging' en 'verinwendiging': op weg gaan naar buiten (jezelf, je eigen wereld) en zo vinden, ontvangen, je eigen maken (jezelf, de ander, andere werkelijkheid). In onze christelijke traditie wordt deze fundamentele beweging aangeduid met het woord 'incarnatie': God mens geworden, mens God geworden (Hippolytus van Rome, 2^e eeuw). Met dit woord wordt Gods 'werkelijke aanwezigheid' beleden in de hoogste hoogten en de meest ellendige diepten van ons menszijn - tot in afschuwelijk lijden en zelf in de dood, 'neergedaald tot in de hel'. In deze beweging van godmenselijk zich geven en ontvangen doet God zich kennen als overstromende genadige liefde, oneindige liefde voor de mens in nood. Daarvan getuigt bv. de kerkvader Gregorius van Nyssa die de gelovigen van zijn tijd als volgt Christus voor ogen voerde: "Hij is voor u vreemd, naakt, behoeftig aan voedsel en kleding, ziek, gevangen

*Carità educatrice door Lorenzo Bartolini,
ca. 1842 - ca. 1845 in het Rijksmuseum
Amsterdam*

[Fotograaf: Hub Crijns]

en al wat in het evangelie voorzegt is. Zonder thuis en naakt dwaalt hij rond, ziek en zonder het allernoodzakelijkste”.

Willen we God zoeken, dan moeten we dus de werkelijkheid ingaan, de straat op, ons verbinden met het leven van de ‘kleinen’, de onaanzienlijken. Want daar laat God zich vinden: in de alledaagse profane werkelijkheid.

Met God verkeren - al doende leert men

Er bestaat een hardnekkig beeld van diaconie als ‘toepassing van het geloof in de praktijk’. Volgens deze opvatting leer ik éérs ergens (in de kerk, in eigen christelijke milieu) wat het geloof inhoudt: wat er in de Schrift staat, wat de Kerk leert te geloven. En als ik dat geloof aanvaard en me eigen gemaakt heb, ga ik het toepassen in de buitenwereld. In deze benaderingswijze van diaconie hebben diaconaal handelende mensen zelf niets te winnen in die buitenwereld, ze komen er slechts iets brengen. Als hun handelen niet duidelijk ‘gelovig’ geïnspireerd is, moet ook ernstig getwijfeld worden aan de ‘intrinsieke’ waarde van hun handelen. Het is dan wél moreel heel lofwaardig, maar niet in christelijk-religieuze zin. Deze opvatting wordt duidelijk

weersproken in het verhaal uit Lucas 10, en door wat in Mattheus 18:1-5 wordt verteld: Jezus is samen met de leerlingen, roept een kind nabij, zet het in hun midden en zegt: “Wie één zo’n kind bij zich ontvangt in mijn naam, ontvangt mij”. Zich zoals Jezus, in zijn geest, verbinden met wie klein zijn, is zich met Jezus verbinden.

In het perspectief van dit dynamische mysterie van god-menselijk verkeer blijkt de Schrift “niet iets om toe te passen in de wereld, maar het is iets om uit te voeren, zoals een symfonie, een ballet of een circusvoorstelling” (zo Shane Claiborn, in: Borgman, *Leven van wat komt*, 104). In dit licht blijkt ‘geloven’ evenmin zoiets als het aanhangen van een set bijbelse of levensbeschouwelijke opvattingen. Geloven is deel zijn van/in een relatie. Geloven is relationeel, zoals God relationeel is. Geloven is ‘met God verkeren’ in niet-weten, niet ziend en toch vertrouwend, hopen en liefhebbend. Terwijl we God uit onszelf niet kennen, lijkt het god-menselijk verkeer op zoiets als participeren in Gods dans, dansen met God. Dat suggereert ten minste Tomas Halik tezamen met Friedrich Nietzsche. Aan het begin van zijn boek *Ik wil dat jij bent. Over de God van liefde* schrijft Halik, dat de titel daarvan ook had kunnen zijn *Een dans met God*. Hij merkt daarbij op: “Die titel is afgeleid van een geheimzinnige zin van Nietzsche, namelijk dat hij ‘alleen zou kunnen geloven in een God die kan dansen’. Ik herinnerde mij deze woorden toen ik voor een icoon stond waarop het geestelijke leven van de Heilige Drie-eenheid, de eenwording (*perichoresis*) van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, was afgebeeld als een dans. Deze ‘hemelse Drie-eenheid’ vindt haar evenbeeld in de ‘aardse drie-eenheid’ van de drie goddelijke deugden, waarvan de liefde de grootste is, volgens de apostel (vgl.

1 Kor. 13:13). Ja, ik geloof dat ik door het in elkaar opgaan van liefde, geloof en hoop al dansend het hart van de Drie-enige God kan bereiken” (p. 11). Geloven als meegenomen worden in “een dans waarin Vader, Zoon en Geest elkaar wederzijds vóór laten gaan” (Halik, *Raak de wonden aan*, 67). Wie daarin gaat meedraaien raakt vervuld van verwondering en lofprijzing, zoals de leerlingen die uitgezonden werden, en Jezus op zijn beurt. Zo wordt God gediend en geëerd.

Diaconie als Eredienst

Er op uit gaan om je in liefde te verbinden met de ‘kleinen, onaanzienlijken’, (diaconie dus), is zoiets als je leren bewegen in een wonderlijke, onvoorstelbare, onbegrijpelijke god-menselijke participatiesamenleving. Die goddelijke participatie wordt noch door de gelovigen noch door de kerk ‘gemaakt’. Zij is als een verborgen schat in de wereld, als zaad verborgen in de akker die de wereld is. En het goede zaad zijn de kinderen van het rijk, en dat zijn degenen aan wie gezegd wordt: ‘Wat je de minsten der mijnen hebt gedaan, dat is mij gedaan’. De christelijke kerk weet deze grondovertuiging gefundeerd in haar Heilige Schriften, zoals b.v. in de Jakobusbrief: “Voor God, onze Vader, is dit pure en onbevleete eredienst: wezen en weduwen bezoeken in hun nood, zichzelf vrijhouden van besmetting door de wereld” (Jak.1:27; mijn vertaling). Liefdevol omzien naar mensen in nood, datgene wat we ‘diaconie’ noemen, is intrinsiek verbonden met eredienst, meer nog: is zelf pure eredienst en als zodanig een weg van Godsontmoeting. In de woorden van Benedictus XVI: “Liefde tot God en tot de naaste versmelten; in de geringste ontmoeten wij Jezus zelf en in Jezus ontmoeten wij God” (*Deus caritas est*, 15).

Eredienst op straat

Toen de 72 volgelingen door Jezus er op uit werden gestuurd (de straat op), kregen ze een opdracht mee: “Als je in een stad komt waar men je ontvangt, eet dan wat men je voorziet, genees er zieken en zeg tegen hen: ‘Het Koninkrijk van God is nu dicht bij u gekomen’”. Dat deden ze, en al doende raakten ze gaandeweg in de zevende hemel. Hun ‘uitgaan’ was tegelijk een ‘binnenkomen’. In deze mysterieuze dynamiek bleken zij onwetend participanten in het verkeer tussen Vader en Zoon. En zo dienden en eerden zij God.

Zo is het van oorsprong af tot in onze dagen: diaconie is niet zomaar ‘morele toepassing’ van het geloof. Het is zelf gelovig handelen en als zodanig bron van geloven, hopen en liefhebben, en aldus ‘verkeren met God’. Gewoon ‘eredienst’ in het vaak duistere en verbijsterende leven van alledag, in het verkeer met ‘mensen van de straat’. Van dit verkeer mag en moet zelfs volgens de oeroude en heilige traditie gezegd worden, dat wie de arme ziet Christus ziet (*Lumen Gentium*, 8). Dat wie de liefde ziet de Goddelijke Drie-eenheid ziet (*Deus caritas est*, 19). Dat de naaste sacrament van ons heil is (Woestijnvader Makarios van Egypte, 4^e eeuw). Dat geloof zonder liefde dood is zoals het lichaam zonder ziel dood is (*Jak 2*, 14-17). Dat de toegang tot het Rijk Gods dat ons van oorsprong af is bereid, open staat voor al degene tot wie de mensenzoon tot hun eigen verbazing uiteindelijk kan zeggen: wat je de minsten der mijnen hebt gedaan, dat heb je mij gedaan (*Mat 25*).

Dit artikel is gebaseerd op de voordracht voor de bezinningsdag van de VPW Den Bosch – Roermond, zoals gehouden te Venlo op 21 februari 2019.

“Ik wil contact maken, een band opbouwen, in gesprek komen, luisteren”

Wijkpresentiewerk Maastricht-Noordoost

Het diaconaal interview is met Ingeborg Wesdorp, presentiewerker in de vier wijken van Maastricht Noordoost en met Mattie Jeukens, pater franciscaan en pastoor van de O.L.V. van Lourdes, H. Familie en Guliëlmus parochies in deze wijken.

Ingeborg Wesdorp is op 1 januari 2019 gestart als presentiewerker in de wijken van Maastricht Noord-Oost. “Het zijn de wijken Witte Vrouwenveld, Wyckerpoort, Nazareth en Limmel. Ze hebben als gemeenschap-pelijk kenmerk dat ze benoemd zijn als Vogelaarwijk Maastricht Noordoost en door gemeente en welzijnswerk als een geheel gezien worden. Het zijn de armere wijken van de stad. Het plan om de Rijksweg A2 te verdiepen in een tunnel is inmiddels uitgevoerd, waardoor Maastricht veel veranderd is in de laatste jaren. Er zijn drie parochies in de wijken onder leiding van een pastoor, dat is Mattie Jeukens, pater franciscaan.”

Wijkpresentie

Het presentiewerk is al langer actief in Maastricht. De voorganger is Harrie Lamers geweest, een pastoraal werker in dienst van de parochie. Ingeborg Wesdorp is in dienst van de Stichting Presentiewerk Maastricht-Noordoost. Het werk wordt mede mogelijk gemaakt door externe fondsen zoals het KansFons, de Hendrikx Stichting en de Edmond Beel Stichting. Eind 2019 is bekend geworden dat het werk met een jaar is verlengd. Het werk is heel flexibel. De structuur is vier keer zes uur, maar er is vaak op andere dagen of op avonden iets te doen. Het presentiewerk

is voor Ingeborg nieuw. “Het is werk dat je vooral zelf moet uitvinden. Het is zelf invullen. Het doel is om naar mensen in de wijk toe te gaan, hen te ontmoeten, te luisteren, in gesprek te gaan, en waar nodig of waar mogelijk door te verwijzen naar mensen die hulp kunnen geven als die nodig is. Het werk houdt ook in om te weten wie actief is in andere organisaties en hoe je naar hen kan doorverwijzen.” De eerste maanden van 2019 heeft Ingeborg besteed aan verkennen. “Het zijn vier verschillende wijken met elk eigen karakteristieken. De wijk Witte Vrouwenveld is nog voorzien van welzijnswerk,

buurthuizen, mensen met betere economische posities en dus ook verenigingsleven en vrijwilligers. De wijk Nazareth is een oudere wijk met vergrijzende bevolking. Daar is veel economische bedrijvig-

heid weg gegaan. Er zijn weinig buurthuizen, weinig verenigingen, vrijwilligers. De wijk Limmel is een oud dorp dat later bij Maastricht gevoegd is; Wittevrouwenveld en Wyckerpoort bestaan dit jaar honderd jaar. Nazareth is een wijk van na Wereldoorlog II. In de loop van de jaren zijn er gemengde groepen gaan wonen, oud en nieuw zal ik maar zeggen, en die groepen mengen niet zo goed. Want bij de nieuwkomers zijn ook veel migranten, vluchtelingen. Bij veel mensen

stapelen problemen zich op. Maastricht heeft ook de nodige drugsverslaafden, naast alcohol liefhebbers.”

Het leven in de buurten leren kennen

Ingeborg Wesdorp heeft de eerste maanden veel in de wijken rondgelopen en mensen leren kennen. “Op straat is dat lastig, omdat mensen normaal gesproken niet veel op straat zijn. Of ze nemen geen tijd voor een praatje. Ik heb vooral mijn aandacht gelegd op plaatsen, waar mensen bij elkaar komen voor vaste activiteiten, zoals buurt-huizen, het Leger des Heils, verenigingen, kienavonden door ouderen, koffiehokjes. Vanuit mijn vorige werk in Maastricht heb ik ook ingangen bij vluchtelingen en andere migranten. Ik ben vooral gericht op mensen. Ik wil contact maken, een band opbouwen, in gesprek komen, luisteren. Ik werk vanuit de presentietheorie van Andries Baart: het van onderaf opbouwen van contacten en van daaruit hulp verlenen, vooral door ‘er te zijn’, mensen serieus te nemen, gesprekken te voeren, praktisch te helpen waar het nodig is. Er speelt veel bij mensen in hun leven in de buurten. Niet spectaculair, maar altijd voor die mens van groot belang. Het leuke van het werk is dat ik met veel mensen in aanraking kom. Het is allemaal gevarieerd, verschillend, anders. Je hebt de buurtbewoners, de leden van verenigingen en de vrijwilligers, de professionals. Waar mogelijk ga ik op huisbezoek, waar een diepgaander contact mogelijk is dan mensen die je op straat of bij activiteiten tegenkomt. Jongeren kom ik minder tegen bij activiteiten in de wijken. In de wijken is te merken dat de oude bewoners aan het vergrijzen zijn. Er is duidelijk verschil tussen mensen die aan verenigingen

of activiteiten meedoen en mensen die dat niet doen. Het in contact komen met mensen die zonder sociale activiteiten leven is lastig. Soms komt iemand zelf bij ons terecht. Laatst was er een mevrouw op bezoek bij de pastorie met veel vragen over formulieren en uitkeringen. Ze bleek geïsoleerd te leven. Ze vroeg om hulp en wilde praten. Van daaruit is ook contact bij haar thuis ontstaan. Het was fijn dat ze bij ons langs kwam en zij vindt het fijn dat ik op bezoek kom. Laatst kwam ze nog enkele gebakjes brengen en dat geeft aan hoe belangrijk dit contact voor haar is geworden. Je kan als je mensen kent veel betekenen met aandacht en erbij zijn. Soms kun je kleine dingen doen, zoals mee helpen met boodschappen doen of meegaan naar de dokter.”

Het beeld Manus van kunstenaar Frans Ducker is in 2008 geplaatst als vervanger van een bronzen Manusbeeld, dat drie jaar eerder door diefstal was verdwenen. Het beeld van Manus is afgeleid van de door Ernest Spronken getekende strip in het buurtblad. Ernest Spronken, 68 jaar, geboren en getogen in Wittevrouwenveld en daar nog steeds woonachtig, tekent Manus al vanaf 1981. “Een beroepswerkloze die op het randje van de wet leeft. Vol briljante ideeën om iets bij te verdienen of om iets te organiseren. Behulpzaam. En met een Groot Hart. In de strips haakt hij in op de actualiteit.” Frans Ducker: “Manus zit deze keer onderuitgezakt op de bank voor het Trefcentrum. Je kunt aan twee kanten naast hem gaan zitten.”

Ingeborg Wesdorp is in 1979 geboren in Rotterdam, waar ze haar schooljeugd en middelbare opleiding volgde. In 2006 studeerde zij af als drs. culturele antropologie aan de Universiteit van Amsterdam. Zij verhuisde naar Maastricht, waar ze actief is geweest in flexibele baantjes, het vluchtelingenwerk, en de lokale politiek. Bij de gemeente Maastricht was ze actief voor vluchtelingen en statushouders. Sinds 1 januari 2019 is zij voor 24 uur per week actief als presentiewerker in de vier buurten van Maastricht-Noordoost. Ze is in dit werk de opvolgster van presentiepastor Harrie Lamers, die dit werk vier jaar gedaan heeft.

“Het is allemaal gevarieerd, verschillend, anders”

Normale leven en geloofsleven

Mattie Jeukens is begonnen aan zijn vijftien-de jaar als pastoor in de parochies van OLV Lourdes, H. Familie en H. Guliëlmus. "Ik doe wel aan presentiewerk, maar de voornaamste insteek is de kerk, de sacramenten en alles wat daar uit voortkomt. Mensen hebben feeling met het geloof en zingevingsvragen en als het nodig is spreken ze me daar op aan. Bij mijn werk is de invalshoek vooral de kerk. Het gewone leven van mensen is er ook. Dat normale leven en het geloofsleven zijn als het

ware twee cirkels, die niet samenvallen, maar elkaar op een bepaald snijvlak raken."

Bij Ingeborg is de kerk niet de eerste invalshoek. "Het gaat om presentiewerk.

Mensen weten vaak

niet wat dat is en dan volgt een uitleg. Wanneer mensen er om vragen vertel ik dat het samenhangt met de parochie. Presentiewerk is niet helder in de zin van doe dit of die taak. Je bent altijd aan het zoeken naar mensen. Aan het vragen of je iets kan betekenen voor die mens."

"Als je ergens bij bent wordt individueel leven opgetild naar socialiteit"

Vormen mensen nog een gemeenschap?

Mattie en Ingeborg komen dezelfde grondvragen tegen in hun werk. Ingeborg: "Een flinke vraag is naast het ontmoeten van mensen hoe je mensen bij elkaar brengt. Mensen hebben vaak eenzelfde behoeften, vragen, verlangens. Maar om ze dan bij elkaar te krijgen zodat ze samen daaraan verder kunnen werken is knap lastig. Organisaties hebben daar nu ook

moeite mee. Oud brokkelt af. En jong werkt anders. Voor oud is een lidmaatschap ook een leefwijze, een groep. Voor jong is het een middel en de leefwijze ligt elders. Waar oud met verenigingen een sociaal leven hebben, heeft jong dat vooral met werk en het mobiele netwerk. In de wijken is zo een langzame afbrokkeling gaande van de verbanden: vakbond, ouderen, politiek, kerk, vrouwen. Ook de plaatsen waar mensen vroeger samenkwamen verdwijnen: cafés, buurthuizen." Mattie stelt al een paar jaar als hij met mensen in contact

komt drie vragen. "Ben je lid van de bond? Ben je lid van een vereniging? Ga je stemmen? Tachtig procent van de mensen zegt op alle drie de vragen nee. Dat geeft een beetje beeld van hoe wat eens

gemeenschappen waren nu afbrokkelen."

In het Witte Vrouwenveld is er het Trefcentrum, dat als buurthuis een belangrijke functie vervult. Mattie vertelt dat hij recent er ook een uitvaart gedaan heeft. "Iemand van de drumband wilde niet in de kerk een afscheid hebben en dus is het Trefcentrum geregeld. Het is een fantastisch afscheid geworden met de hele vereniging erbij. Als je ergens bij bent wordt individueel leven opgetild naar socialiteit. Dat was tijdens deze afscheidsdienst weer heel goed mee te maken. Zo kom je in deze tijd ook zonder kerkgebouw tot betekenisvolle activiteiten."

Kerk maakt weinig los

Ingeborg merkt dat veel mensen in de wijken

Mattie Jeukens is geboren in 1954 in Oirsbeek, waar hij zijn schooltijd doorbracht. Hij heeft Theologie gestudeerd in Nijmegen en de kerkelijke beroepsopleiding aan de KTHU in Utrecht. Hij is in 1988 priester gewijd in het aartsbisdom Utrecht. Hij werd pastoor in Montfoort tot 1993. Toen oriënteerde hij zich om franciscaan te worden. Het noviciaat was van 1993-1995 in Eindhoven. Daarna volgde een vormingsjaar in Brussel, waar hij kennis maakte met het presentiewerk en vluchtelingenwerk. Van 1995 tot 2001 is hij pastoor in de Vranck in Heerlen-Noord. Daarna heeft hij drie jaar gewerkt aan een vormingsgemeenschap in Brussel. Vanaf 2004 is hij pastoor in Maas-tricht Oost. "Het is fijn om in de eigen taal in dialect over het geloof te praten. Geloof is een gevoel en het dialect verstrekt dat gevoel."

Ingeborg Wesdorp
en Mattie Jeukens

weinig tot niets meer hebben met de kerk. "Ik vertel er niet altijd over. Mensen van niet-westerse afkomst zijn meestal niet christelijk. Kerk heeft bij veel mensen een negatief imago. Dan kun je dat dus beter niet tevoorschijn halen. Er is bij mij geen vraag naar gebed, of een zegen of een kaarsje willen branden. Bij Mattie komt het weer meer voor. Zeker een zegen met een kruisteken of een kort gebed of vragen om voor iemand te bidden."

Actief sociaal leven

Ingeborg heeft impressies over het sociale leven. "Ik werk vanuit 'participerende observatie'. Ik ben voortdurend in deze wijken aanwezig om te ontdekken wat mensen zelf belangrijk vinden, niet wat bv. de overheid bedenkt dat ze zouden moeten doen. En waar het kan iets bij te dragen aan hun welzijn, door met ze mee te denken en te doen. Opvallend is hoe er in de diverse gemeenschap sociale patronen zichtbaar zijn. Er is groepsvorming, die insluit en buitensluit. Binnen de groepjes is er onderling veel sociaal verkeer, veel praat over en achter elkaar om, roddel en ook ruzie. Het tekent wel hoeveel er gaande is. Sociaal gedrag gaat gepaard met emoties. Dat sociale emotionele wordt sterker bij ziektes of bij werkloosheid of armoede of problemen met instanties. Mensen tonen kracht om er mee om te gaan, om als er problemen zijn eruit te komen. Mensen zijn heel erg bereid om elkaar te helpen. En de meesten willen

geen hulp ontvangen, maar vooral geven. Binnen de groepjes is dat verwachtingspatroon sterk aanwezig. Tegelijk is dat ook de zwakte van de groepjes. Men kent elkaar goed en er zit weinig uitdaging in. Ik heb inmiddels heel wat meegemaakt. Er zijn nog enkele plekken waar mensen samen komen, koffie drinken, buurtgemeenschap zijn. In de wijk Nazareth is er weinig meer. In de wijk Wittevrouwen-veld wordt al jaren veel geïnvesteerd, en zijn er veel voorzieningen. Mensen ervaren toch een mentale grens tussen de wijken; de verbinding is er (nog) niet zo. De eenheid die er van buitenaf op wordt geplakt, is er niet in de praktijk. Ik wil nu in Nazareth een sociaal restaurant gaan opzetten. Samen eten is een goede reden waarom mensen bij elkaar komen. De voedselbank wil mee helpen opzetten, en er is al een vrijwilliger. Ik heb contact met de Hotel Management School in Limmel, waar ze iets soortgelijks willen gaan opzetten, om met hun studenten te gaan samenwerken. Hopelijk willen mensen uit diverse groepen en sociale milieus meedoen."

Tekst en foto's zijn van Hub Crijns.
Stichting Wijkpresentie Maastricht-
Noordoost
Edisonstraat 2, 6224 GK Maastricht
wijkpresentie2@gmail.com
<http://www.kerkkommou.nl/wijkpresen-tie.html#contact>

Kansen voor een Diaconaal Voedselbos

Jos de Kreek is Coördinator Projecten bisdom Breda

De twee thema's Klimaat en Landbouw zijn volop in de het nieuws. Kunnen we als kerk iets extra's doen?

Als kerk (bisdom, parochie, Parochiële Caritas Instelling) bezitten we stukken grond die meestal verpacht zijn. Zou hier iets mee te doen zijn richting een circulaire landbouw, waarbij we ook de kwetsbaren in de samenleving kunnen betrekken en kunnen laten delen in de opbrengsten van de grond? In het bisdom Breda zijn we met de gemeente Breda in gesprek over de mogelijkheden om een diaconaal voedselbos aan te gaan leggen op gronden die het bisdom in bezit heeft. Een voedselbos is een mooi concept om allerlei zaken te combineren.

Wat is een Voedselbos?

Een voedselbos is een door de mens aangelegd vitaal ecosysteem in de vorm van een jong bos, vol met bomen en struiken die als voedsel kunnen dienen.

Een voedselbos is gebaseerd op de principes van de Permacultuur. De permacultuur is ontwikkeld in de jaren zeventig van de vorige eeuw aan de universiteit van Tasmanië (Australië) door Bill Mollison en David Holmgren. Een voedselbos is een hele praktische uitwerking van deze principes. Onderscheidende kenmerken van een voedselbos zijn: een vegetatielaag met hoge kruinbomen, minimaal drie andere vegetatielagen, een rijk bosbodemleven en een robuuste omvang. Een voedselbos herbergt een rijk geschakeerde, snel toenemende biodiversiteit.

Een voedselbos is dus eigenlijk landbouw in 3D. De kruinlaag is de motor van het bos door de capaciteit tot fotosynthese. Het moet een jong bos blijven, wat betekent dat de kruinlaag niet gesloten moet zijn, zodat er vol-

doende licht tot op de bodem valt. Er is geen bemesting nodig.

Het voedselbos wordt zo ontworpen dat de verschillende bomen, struiken en planten elkaar van voeding voorzien. De bodem van het voedselbos wordt in de loop der tijd steeds rijker. Het organische gehalte van de bodem neemt toe. Hierdoor kan een voedselbos veel meer water opnemen en vasthouden dan een gewone akker.

De lagen op een rij van boven naar beneden: 1. De hoge kruinlaag (10+ m); 2. De tussenlaag (4 - 9 m); 3. De struiklaag (tot 3 m); 4. De kruidlaag (paar cm tot 3 m); 5. De bodembedekkers; 6. De klimmers en 7. De ondergrondse wortellaag.

Wat is een diaconaal Voedselbos?

Hoe kunnen we een voedselbos tot een diaconaal voedselbos maken? We willen dat een deel van de opbrengsten van het voedselbos ten goede komen aan de kwetsbaren. En we willen de kwetsbaren waar mogelijk ook betrekken bij het voedselbos. Als bisdom hebben we al een moestuinproject, waarin mensen om niet een stukje grond kunnen gebruiken, en een deel van de opbrengst naar de voedselbank gaat. Een aantal Irakese en Syrische vluchtelingen maakt hier gebruik van.

Doel van het diaconaal voedselbos

Paus Franciscus roept met de encycliciek *Laudato Si'* ('Wees geprezen' - over de zorg voor het gemeenschappelijke huis) op om goed met onze aarde en onze leefomgeving om te gaan. We willen dit in praktijk brengen en laten zien dat de kerk hiermee bezig is. Als het project slaagt in Breda, is het een voorbeeld voor andere plekken in het bisdom. We willen de vrijwilligers van de parochie waar dit stuk grond onder valt ook betrekken bij het voedselbos.

We verwachten met het voedselbos meerdere doelen te kunnen verwezenlijken:

- Voedsel produceren op een milieuverrijke manier. Dit vergt wel een lange termijn visie. Een voedselbos plant je aan voor minimaal vijftig jaar.
- Kwetsbaren in de samenleving van goede kwaliteit voedsel voorzien, deels via de voedselbank, deels direct.
- Waar mogelijk de mensen die in de buurt van het voedselbos wonen betrekken bij het voedselbos.
- Klimaatstress bestrijden. Wateropvang middels een aan te leggen vijver en de sponswerking van het voedselbos. Natuurwaarde van het perceel vergroten. Temperatuurregulatie. CO₂ vastleggen.
- Jongeren in contact met de natuur brengen, laten zien dat voedselproductie anders kan, via basisscholen en voortgezet (groen) onderwijs.
- Op termijn een beheerder van het voedselbos van een (deel)inkomen voorzien.

Opzet project

Een voedselbos vergt een lange adem. Je legt het niet aan voor een paar jaar. Je moet in termijnen van tientallen jaren denken. Een boom die pijnboompitten kan leveren, begint pas na 40 jaar te dragen. Het bisdom Breda wil een project opzetten om het voedselbos te realiseren en op gang te helpen. Het bisdom denkt daarbij aan een projectduur van vijf jaar. Waar mogelijk willen we externe financiering regelen, naast de eigen bijdrage van het bisdom. Als je landbouwgrond omzet in 'bos', verliest de grond aan waarde in het economisch verkeer. In sommige gevallen zijn er fondsen te vinden die een aanzienlijk deel van de waardedaling kunnen compenseren. Voor

de provincie Brabant wordt dat geregeld via het Groen Ontwikkelfonds Brabant. Een voedselbos heeft een beheerder nodig. In het begin zouden we die nog op projectbasis kunnen aanstellen. Na verloop van tijd zou het bos zodanig moeten kunnen leveren, dat die persoon er een (gedeeltelijk) inkomen uit kan halen. Die beheerder moet naast groene vingers ook enig gevoel voor commercie hebben. De educatieve poot kan bij deze persoon belegd worden, maar wellicht kan dit ook m.b.v. andere vrijwilligers. Voor het ontwerp en de aanleg zal externe expertise ingehuurd worden. Deze experts helpen om over allerlei praktische vragen rond de opzet na te denken en zij kunnen alternatieven aandragen. Het bisdom heeft contacten met scholen in het groen onderwijs voor mogelijke samenwerking bij de realisatie van het project. Het is van belang om in een vroeg stadium contact met de gemeente te hebben i.v.m. bestemmingsplannen op de gewenste locatie. Ook als men bijv. vijvers aan wil leggen, is de gemeente het eerste aanspreekpunt. Als gronden langdurig verpacht zijn, is het van belang om met de pachters in gesprek te gaan over de mogelijkheden.

Jos de Kreek
e-mail: jdkreek@bisdombreda.nl

Websites voedselbos:

Stichting Voedselbosbouw Nederland:
www.voedselbosbouw.org
Green Deal Voedselbosplatform:
www.greendealvoedselbossen.nl/green-deal-voedselbossen/

Literatuur:

Martin Crawford, *'Praktisch Handboek Voedselbossen, Principes, ontwerp, aanleg en onderhoud van een eetbare bostuin'*, Schildpad boeken, 2018
Martin Crawford, *'How to Grow Perennial Vegetables, Low-maintenance, low-impact vegetable gardening'*, Green Books, 2012
Martin Crawford & Caroline Aitken, *'Food from your Forest Garden, How to harvest, cook and preserve your forest garden produce'*, Kindle Editors, 2013

Diaconie in een grote stadsparochie

Jan Maasen is medewerker Diaconie en Missiesecretaris Bisdom Rotterdam

Op 12 oktober 2019 namen dertig diaconale vrijwilligers en PCI-bestuurders uit het bisdom Rotterdam deel aan een diaconale projectentocht in Den Haag. Op de startlocatie presenteerde diaken Jos van Adrichem de diaconale activiteiten in zijn parochie De Vier Evangelisten. De bezoekers van buiten stonden verbaasd over de vele activiteiten. Maar niet alleen zij. Ook de eigen diaconale vrijwilligers reageerden verbluft: “Doen wij dat allemaal?”

Context

Den Haag is met 537.988 inwoners (1 januari 2019) de derde grootste gemeente van Nederland. De stad is deels gebouwd op zandduinen, deels op veen. Veen is arm, zand is rijk. Van de grote steden is Den Haag de stad met de grootste scheiding tussen arme en rijke bewoners. Inmiddels is meer dan de helft van de inwoners allochtoon (westers en niet-westers). In 2018 waren er in Nederland 584.000 huishoudens met een laag inkomen. Dat komt neer op 7,9 procent van alle huishoudens. Den Haag stond op de vijfde plaats in de top-10 van arme gemeenten met 13,2 procent. Zeven van de twintig armste postcodegebieden in Nederland liggen in Den Haag.

De Vier Evangelisten parochie

De parochie De Vier Evangelisten is een van de twee katholieke parochies in Den Haag en beslaat het zuidwestelijk deel van de stad, voornamelijk veen en een beetje zand. Zoals de naam al doet vermoeden, is zij in 2012 ontstaan uit de samenvoeging van vier (fusie) parochies. Ze kent vier geloofsgemeenschappen in drie stadsdelen Loosduinen, Segbroek en Escamp. In dit gebied spelen drie grote maatschappelijke problemen: armoede, eenzaamheid en verslaving. De parochie wil daar met haar diaconale activiteiten op inspelen. Sommige activiteiten worden parochie-breed

georganiseerd, zoals de Parochiële Caritas Instelling (PCI), de tijdcollecte, de actie wensboom en een maaltijd met daklozen rond de Werelddag van de Armen. Andere zijn specifiek voor een locatie of geloofsgemeenschap. Elke locatie heeft een eigen werkgroep diaconie. Twee keer per jaar komen zij samen voor een parochie-breed diaconaal overleg. Op parochieniveau onderhoudt men verder de contacten met burgerlijke gemeente, religieuze organisaties en instellingen voor zorg en welzijn. Hier worden ook nieuwe initiatieven gestart en stuurt men de activiteiten voor de parochiële noodhulp aan. Daarbij kan je denken aan de inzameling op locaties, specifieke behoefte aan goederen, voedsel, en zo meer.

De PCI

Twee van de vier oude (fusie)parochies hadden een eigen PCI, de andere twee kenden niet zo'n instelling. In 2015 zijn de twee oude parochiële caritas instellingen samengevoegd en is de nieuwe PCI De Vier Evangelisten gaan werken voor de hele parochie. Secretaris Pauline Lutkie: “we geven individuele noodhulp en we ondersteunen diaconale projecten in de parochie, zoals ziekenzondag. Achter de muren zien we grote troosteloosheid. Mensen komen soms op wonderlijke wijze bij de PCI terecht.”

Tijdcollecte

De parochie De Vier Evangelisten houdt jaarlijks in alle locaties een tijdcollecte. Bij een tijdcollecte geven mensen geen geld, maar tijd. In juni worden de parochianen gevraagd om zich op een van de daarvoor gereserveerde dagen in oktober in te zetten voor een ander. Dat kan door het uitvoeren van een karweitje (praktische activiteit) of door mee te helpen bij een spelletjes- of activiteitenmiddag of -avond (sociale activiteit). Die keuze kunnen ze aangeven op een speciaal tijdcollectefor-

mulier. Ook kunnen mensen daarop aangeven of zij zelf hulp van een ander kunnen gebruiken of behoefte hebben aan gezelschap. De formulieren worden in juni verzameld in een speciale ‘tijdcollectedoos’. Een werkgroepje zorgt voor het matchen van vraag en aanbod, zodat de vrijwilligers op de aangegeven dag in oktober hun tijd kunnen besteden aan een diaconaal doel. De ervaringen met dit model zijn positief.

Wensboom

Al enige jaren houdt de parochie een wensboomactie. Begin november worden er wensbomen in alle vier kerken geplaatst. Parochianen kunnen een kaartje pakken en een Sinterklaaswens vervullen door een cadeautje te kopen en dat in te leveren. Het eerste jaar was de actie alleen bestemd voor zieke kinderen in het Westeindeziekenhuis en het Bronovo. “De wensbomen waren in no time leeggeplukt,” aldus Jos van Adrichem. “In totaal hingen er toen zo’n 60 wensen. Het jaar daarop hebben we de actie uitgebreid naar verschillende Middin zorglocaties, waar kinderen met een beperking wonen. De jongerengroep Inside Out heeft daarbij hard geholpen. We konden toen 150 kinderen een gelukkig moment bezorgen.”

Noodhulp

Een mooi voorbeeld van een specifieke activiteit op locatie is de noodhulp in de Emmauskerk. Elke dinsdag houdt de lokale werkgroep diaconie tussen half tien en 12 uur spreekuur voor mensen in nood, die te weinig inkomsten hebben om rond te kunnen komen. “Door giften zoals kleding, huishoudelijke spullen, beddengoed, gordijnen, schoenen en houdbare levensmiddelen kunnen wij vaak hun nood een beetje verlichten,” vertelt vrijwilliger Edeltroud Weichhold. “Elke dinsdag delen we brood uit, dat we krijgen van bakkerij

Diaconie Parochiële Noodhulp
Kerstpakketten
[Uit archief Vier Evangelisten-
parochie]

& Diaconie
Parochie

Roodenrijs. Elke eerste dinsdag van de maand reiken we voedseltassen uit aan ongeveer 65 mensen, die dat nodig hebben. Het gaat daarbij om mensen die niet of niet meer in aanmerking komen voor de Voedselbank, maar toch ondersteuning nodig hebben. De levensmiddelen krijgen we van Albert Heijn. Ook worden houdbare levensmiddelen en tweedehandskleding voor ons ingezameld op alle vier locaties.”

Samen koken, samen delen

De parochie wil een rol spelen in de buurt en zoekt daarvoor bewust samenwerking met andere partners. In Loosduinen zijn verschillende organisaties actief om eenzaamheid te bestrijden. Sinds begin 2019 is er een geregeld overleg tussen deze organisaties op initiatief van een sociaal makelaar van de stichting Voor Welzijn. Als een goede buur biedt de parochie onderdak aan dit overleg in het parochiecentrum van de Pastoor van Arskerk. Van recente datum is ook het project ‘Samen koken, samen eten’. In samenwerking met Stek Den Haag en Voor Welzijn is dit project gestart voor eenzame ouderen in de wijk. Maandelijks komt men bijeen voor een maaltijd en wie wil, mag ook meekoken. Het ‘samen delen’ betreft niet alleen het gezamenlijk koken en eten, maar ook de verhalen van lief en leed die in het contact worden uitgewisseld. Voor deze maaltijd wordt een vrije bijdrage gevraagd. Die is kostendekkend voor de ingrediënten. Zo’n veertig eenzame ouderen doen mee aan deze activiteit.

De parochie De Vier Evangelisten maakt concreet werk van diaconie. Dat werk maakt ze zichtbaar in de liturgie door de ingezamelde levensmiddelen mee te dragen in de offergang. Meer informatie op: www.bisdomrotterdam.nl/documents/saved/hf703897df2178320183589e-0a249cc63.pdf
Meer informatie over het model van de tijdcollecte: www.bisdomrotterdam.nl/caritas-en-diaconie/dienen/tijdcollecte

Zorg voor caritas

(I)PCI-besturenmiddag in bisdom Haarlem-Amsterdam

Corine van der Loos is medewerker Caritas Bisdom Haarlem-Amsterdam

De rode draad van de besturenmiddag voor (inter)parochiële caritas instellingen (I)PCI's in het bisdom Haarlem-Amsterdam op vrijdag 29 november 2019 was zorg voor gedetineerden en voor mensen zonder onderdak. En tevens zorgzaam beheer van de bij elkaar gespaarde gelden ten behoeve van de armen en zorg voor elkaar over de grenzen van de parochies en regio's heen.

Stad en platteland

Het bisdom Haarlem-Amsterdam valt groten-deels samen met de provincie Noord-Holland. Een groot deel van de provincie bestaat uit platteland, met daarin kleinere steden. Het zuidelijke deel is veel dichter bevolkt met als centraal hart de grote stad Amsterdam. Er zijn mede hierdoor grote verschillen in leefomstandigheden en situaties, waarin parochies en Parochiële Caritas Instellingen (PCI's) vorm proberen te geven aan de Caritas. Amsterdam trekt, net als de andere grotere steden in Nederland, vele mensen aan die hopen op een beter leven. Dat geldt met name voor daklozen en mensen zonder verblijfsvergunning. De nood van deze mensen is letterlijk zichtbaar op straat. De PCI's van Amsterdam zijn dagelijks met deze situatie bezig. Voor andere PCI bestuurders in het bisdom is deze wereld tamelijk onbekend. Zij hebben eerder te maken met vergrijzing en ontvolking en gebrek aan openbaar vervoer. De verschillen in ervaringen, visies en bekwamen werden in een open en opbouwende sfeer gedeeld en bevraagd.

Financiën

De middag begon met een terugblik op de financiën van de PCI's van het bisdom Haarlem-Amsterdam. Deze laat zien dat 75% van de inkomsten in 2018 afkomstig was uit het rendement van bezittingen. Dit per-

tage is gelijk gebleven, maar het geheel aan inkomsten is 5% afgenomen ten opzichte van 2017. Aan de andere kant blijkt dat van deze opbrengsten ongeveer de helft uitgegeven wordt aan indirecte kosten, zoals beleggingen en beheerskosten van gebouwen. De andere helft ging naar directe hulpverlening. Wanneer we kijken naar de directe hulpverlening door de PCI's van het bisdom Haarlem-Amsterdam vergeleken met de uitkomsten van het onderzoek 'Armoede in Nederland 2019' dan zien we een vergelijkbare verdeling: In 2018 is 28% besteed aan individuele hulpverlening, 13% aan kerstpakketten-acties en 59% aan collectieve hulpverlening en inloophuizen. Landelijk was dat respectievelijk 36%, 9% en 54%.

De Sluis

De Diaconale Stichting voor Gevangenzorg 'De Sluis' biedt praktische en diaconale hulp aan (ex-)gedetineerden en hun familie tijdens en na detentie in het Justitieel Complex Zaanstad (de gevangenis) in Westzaan. Op verschillende terreinen werkt De Sluis samen met kerken in de omgeving. Directeur Irinda de Groen hield een indrukwekkend verhaal over hun activiteiten en de betekenis hiervan voor de (ex-)gedetineerden. DSG De Sluis werkt vanuit de gedachte 'Iedere persoon is waardevol, ook al heeft iemand een (grote) fout gemaakt en is hij hierdoor in de gevangenis terechtgekomen'. De vrijwilligers van De Sluis werken samen met de geestelijk verzorgers van de gevangenis aan perspectief, zodat de toekomst van een gedetineerde weer open ligt als hij vrij komt. Hiervoor organiseren ze jaarlijks meerdere activiteiten en acties, zoals cursussen (Hoe ga je om met vaderschap?) en gespreksgroepen, verstrekken van tweedehands kleding aan gevangenen die dat nodig hebben, begeleiding van mensen die

Hareld van der Perk presenteert de doelen waar de PCI's in 2018 aan hebben gedoneerd
[Fotograaf: Ernst Meyknecht]

vrij komen, de ouder-kind-dagen met high-tea voor de partners, en het wekelijks uitdelen van bloemen aan iedereen die naar een kerkdienst komt. De kerkdiensten zijn heel belangrijk voor de gevangenen. Gemiddeld komen zo'n 250 van de duizend gedetineerden op zondag naar de kerk. De vieringen bieden hen behalve inspiratie en ontmoeting ook de kans op een uitstapje van de afdeling, op een dag waarop verder niet zoveel te doen is. Dankzij de steun van omliggende geloofsgemeenschappen kunnen de vrijwilligers van De Sluis elke bezoeker een bloem meegeven. Zo'n bloem fleurde de mensen op, geeft verbinding met de natuur die ver weg is in het enorme betonnen gebouw. De bloem is vooral ook een teken voor de gevangenen dat de mensen 'buiten' hen niet vergeten, dat ze deel blijven uitmaken van onze samenleving.

Telkens een eigen verhaal

Bijzonder treffend was het verhaal van een jonge vader die de eerste periode van zijn gevangenschap zeer boos was op zijn vader. Hij gaf hem de schuld van zijn situatie omdat hij hem in zijn jeugd onvoldoende gesteund had. Mede door de activiteiten van De Sluis besloot hij om, in plaats van te blijven klagen, verantwoordelijkheid te nemen voor zijn leven. Hij ging aan zijn toekomst werken en schreef, gesteund door de vrijwilligers, een lied voor zijn zoon. Hij beloofde hem nooit meer in de steek te laten. Irinda vroeg de kerken om het werk te blijven steunen: om mee te (blijven) doen met het leveren van bloemen, meehelpen bij activitei-

ten, kaarten schrijven, gastvrij ontvangen van mensen die vrij komen, en het geven van een financiële bijdrage. Ten slotte nodigde ze de kerkgemeenschappen om te bidden voor de gedetineerden en voor het werk van De Sluis.

Onderdak voor mensen zonder papieren

In Amsterdam verblijven volgens schattingen honderden mensen op straat en de aantallen nemen al jaren toe. Dit zijn enerzijds mensen die door omstandigheden als echtscheiding, verslaving of andere levensgebeurtenissen hun huis kwijt raken. Anderzijds is er een grote groep mensen zonder papieren die nergens heen kan. Ze hebben (nog) geen verblijfsvergunning gekregen, hebben geen recht op opvang, maar kunnen - ook volgens de Nederlandse overheid - niet terug naar het land waar ze vandaan komen, bijvoorbeeld omdat het niet veilig is.

Deze mensen zijn al jaren op zoek naar een plek om veilig, droog en warm te kunnen slapen en eten, maar worden steeds weer weggestuurd. De verschillende kerken in en rond Amsterdam steunen deze groep met aandacht, eten, kleding, beddengoed en juridische ondersteuning. Tijdens de besturenmiddag werden twee projecten gepresenteerd om naast noodhulp voor deze mensen ook te werken aan een structurele oplossing. Doel is hen voor langere tijd onderdak te bieden. Dat brengt rust om na te denken over hun toekomst hier, of elders. Het ene project zoekt slaapplekken bij mensen thuis. Het andere wil een groepsverblijf opzetten, dat gerund wordt door vrijwilligers en een eigen inkomstenbron heeft om de lopende kosten te betalen. De presentaties riepen de nodige vragen en kritiekpunten op, maar ook adviezen en blikken van solidariteit. Bestuurders die uit een plattelandsomgeving komen, gaven aan dat zij hun collega's in de stad er niet alleen voor willen laten staan.

Oproep tot een duurzaam Europees migratiebeleid

Bob van Dillen is migratiedeskundige en programma manager bij Cordaid

In 2017 deden een aantal Caritas organisaties uit de Europese landen een gezamenlijke oproep aan de staatshoofden en regeringsleiders voor een duurzaam Europees migratiebeleid. Een migratiebeleid dat het respect voor de mensenrechten garandeert in plaats van mensen in gevaar brengt. De oproep is voorjaar 2020 nog even actueel.

Geachte staatshoofden en regeringsleiders,

Wij zijn maatschappelijke organisaties, die gezamenlijk kunnen rekenen op een achterban van honderdduizenden mensen in heel Europa, en werken met kwetsbare groepen om armoede te verlichten, essentiële hulp te verlenen en de mensenrechten te verdedigen. In reactie op groeiend xenofobisch populisme in Europa en elders in de wereld roepen wij op tot leiderschap dat de rechten en waarden die al 60 jaar lang de grondbeginselen van de Europese Unie vormen verdedigt. Samen moeten we voorkomen dat legitieme zorgen over migratiebeleid worden gekaapt en gebruikt om het Europese project te doen ontsporen. Iedere dag zijn we getuige van wijdverspreide solidariteit met mensen die op de vlucht zijn voor wrede oorlogen, vervolging, mensenrechtenschendingen, instabiliteit en extreme armoede. In heel Europa en de wereld zien we mensen die vluchtelingen en migranten verwelkomen in hun gemeenschappen, hun huizen openstellen en geld, materialen en tijd beschikbaar maken om te helpen. Voorjaar 2017 reisden velen van hen naar Brussel om u op te roepen uw verplichtingen voor de hervestiging van asielzoekers uit Griekenland te handhaven en hen hierheen te brengen. We horen ook mensen die hun zorgen uiten over de toekomst, die hun regeringen vragen om leiderschap te tonen en te reageren op de komst van grote aantallen mensen.

Humanitair Europa

Te veel leiders proberen mensen ervan te weerhouden Europa te bereiken, met als gevolg dat de meest kwetsbaren steeds minder toegang tot bescherming hebben.

Wij zijn trots op de Europese toewijding aan het internationaal recht en de mensenrechten en we kijken naar u om deze normen te bevorderen in binnen- en buitenland. Maar toen steeds meer mensen in nood arriveerden in de zomer van 2015 is Europa er niet in geslaagd om samenhangendheid te tonen en te reageren met menselijkheid, waardigheid en solidariteit. Tot op de dag van vandaag zijn de Europese landen niet bereid hun verplichtingen krachtens het internationaal- en Europees recht na te komen, en proberen zij mensen in nood ver weg en uit het zicht te houden.

Wij horen u herhaaldelijk pleiten voor de Europese waarden - eerbied voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en de mensenrechten. Maar we verwachten dat ook terug te zien in uw daden. Te veel leiders proberen mensen ervan te weerhouden Europa te bereiken, met als gevolg dat de meest kwetsbaren steeds minder toegang tot bescherming hebben.

Eerlijk migratiebeleid

U hebt de verantwoordelijkheid om migratie te behandelen op een eerlijke manier, met inachtneming van de legitieme zorgen van burgers. Dit beleid moet principieel zijn en gestoeld op feiten in plaats van populistische retoriek. Kracht betekent niet het weigeren van mensen in nood. Kracht gaat over het tonen van een weg vooruit die waarden verdedigt. Indien de EU en haar lidstaten geloofwaardige internationale actoren willen blijven, kunnen ze niet verwachten dat landen als Turkije, Jordanië en Libanon miljoenen vluchtelingen opvangen, terwijl Europa op haar beurt

Een van de 900 vluchtelingenkampen met Syrische vluchtelingen in Libanon [Fotograaf: archief Cordaid]

migrant en vluchtelingen weert bij de EU-grenzen of duizenden mensen laat stranden in mensonwaardige omstandigheden; op de Griekse eilanden, langs de westelijke Balkanroute of in een oncontroleerbare conflictzone zoals Libië. Uw beslissingen gaan over leven en dood. Als u doorgaat met het afbrokkelen van de normen zullen landen over de hele wereld volgen.

Duurzaam migratiebeleid

In plaats van het tegengaan van de opkomst van xenofobische populistten heeft Europa al te vaak hun recepten gekopieerd. Maar een aanpak gebaseerd op afschrikking en grenssluitingen mag niet boven een effectief beleid voor de lange termijn staan. We verwachten staatsmanschap dat opkomt voor menselijkheid en waardigheid, en dat angst van mensen in acht neemt in plaats van deze te voeden. We verwachten een duurzaam migratiebeleid voor de lange termijn dat het respect voor de mensenrechten garandeert in plaats van mensen in gevaar brengt. Dit beleid omvat de uitbreiding van veilige en reguliere routes naar Europa (zoals humanitaire- en andere visa), het uitbreiden van hervestigingsplekken, het verbeteren van de toegang tot regelingen voor gezinshereniging, evenals het verbeteren van de mobiliteit van werknemers op basis van capaciteiten. Andere mondiale problemen, zoals conflict en instabiliteit, armoede, ongelijkheid en klimaatverandering horen bovenaan de Europese agenda te blijven staan.

U en uw regeringen moeten de impact van uw beleid beoordelen ten aanzien van de mensenrechten en de levensomstandigheden van vrouwen, mannen en kinderen die onderweg zijn, evenals de langdurige inzet van Europa om deze rechten te handhaven en het leven van mensen te verbeteren.

Kernwaarden in praktijk brengen

Aan de vooravond van de 60ste verjaardag van de Europese Unie, vragen wij u solidariteit en verantwoordelijkheid te tonen, evenals respect voor de mensheid en waardigheid. Wij vragen u om echte, inspirerende leiders voor de toekomst te zijn. Onze toewijding aan de kernwaarden van de Europese Unie mag niet wankelen. Alleen een Europa dat daadwerkelijk staat voor zijn waarden kan sterk en geloofwaardig leiderschap tonen in een wereld die onder druk staat door het populisme en zogenaamde alternatieve feiten. De Europese geschiedenis staat bol van mensen die werden gedwongen hun huizen te ontvluchten als gevolg van oorlog en vervolging. Het werk dat Europese landen de afgelopen 70 jaar hebben verzet om de mensenrechten te ontwikkelen en beschermen mag niet verloren gaan. Alleen een Europa dat de rechten van iedereen verdedigt, zonder uitzondering, is een Europa waar we trots op kunnen zijn.

www.cordaid.org
www.caritas.eu/share-the-journey

Caritas Christi als hefboom voor inzet in de samenleving

Hans Oldenhof is diocesaan diaconaal werker aartsbisdom Utrecht

Kardinaal Turkson uit Rome sprak op 22 november 2019 tijdens de Dies Natalis voor docenten en studenten van de Tilburg School of Catholic Theology.

Het onderwerp was Caritas. Turkson leidt in Rome de Dicasterie (het ministerie) 'voor de Bevordering van de Gehele Menselijke Ontwikkeling'. De katholieke kerk is wereldwijd een grote speler op dit terrein. Er zijn bezielde en deskundige mensen van hoog tot laag in tal van landen die zich vanuit de kerk of vanuit katholieke organisaties inzetten voor armoedebestrijding, onderwijs, gezondheidszorg, mensenrechten en duurzame ontwikkeling. Bij kardinaal Turkson en zijn staf komen tal van deze lijnen samen.

Spanning tussen geloof en samenleving

De Dies begon met een eucharistieviering in de Catharinakerk in Utrecht, waarin kardinaal Eijk, grootkanselier van de faculteit, samen met Turkson voorging. Het evangelie van de dag over de tempelreiniging door Jezus kleurde de ontmoeting. Dit verhaal kwam regelmatig terug, in de preek, in de speeches en in de lezing van Turkson. Als faculteitsmensen wil je vanuit het geloof leven en tegelijkertijd midden in de maatschappij staan. Dat geeft een spanningsveld. De ene pool is dat kerk en theologie zichzelf opsluiten in respectievelijk de sacristie en de academie oftewel de zuivere leer en de hoge moraal, en de aansluiting met de realiteit verliezen. De andere pool is dat kerk en theologie zich uitleveren aan de tijdgeest en de waan van de wereldse dag. Jezus ging tekeer tegen de mensen die van de tempel een markthal hadden gemaakt. Hoe houd je het goede midden?

Het motto van de faculteit is 'Understanding Society'. De decaan van de faculteit, diaken en professor Sarot, memoreerde dat de recent

heilig verklaarde kardinaal Newman de theologie onmisbaar achtte binnen de universiteit om de samenleving te begrijpen. Kardinaal Eijk prees Jezus om zijn woede. We hoeven hem niet na te volgen in het maken van een gesel. Maar we zijn, vanwege de morele wet in ons hart, zo geschapen dat we ons boos kunnen maken over onrecht of verkeerde ontwikkelingen. Woede zet ons in beweging. Als we onze woede voor God brengen kan Deze ons helpen om niet verbitterd te worden. Gods Geest kan onze woede openbreken en omvormen tot een scheppende kracht.

Ora et labora

Turkson gaf aan dat paus Franciscus wel eens het verwijt krijgt dat hij teveel aandacht schenkt aan de sociale verantwoordelijkheid en te weinig aan gebed en verkondiging. De Paus ziet contemplatie en actie als één samenhangend geheel. Het een kan niet zonder het ander. Ook hier een polariteit waarbij het de kunst is om een goede balans ertussen te vinden. Dat geldt voor individuele christenen, voor groepen en organisaties en voor de kerk als instituut. Binnen de kerk zijn er mensen die relatief meer bidden of relatief meer in actie zijn. Maar zij hebben elkaar iets te zeggen en zij hebben samen de zorg voor de schepping. De titel van Turksons rede was: *Caritas Christi urget nos* (2 Kor. 5,14): de liefde van Christus drijft ons. Het is God zelf die in Christus tot ons komt en in ons met Zijn liefde werkzaam is, door de Geest, tot heil voor de wereld. Aan de hand van allerlei voorbeelden uit de Schrift, de Kerkvaders, de kerkgeschiedenis en de sociale encyclieken vanaf 'Rerum Novarum' liet hij zien dat er een doorgaande lijn is in het spreken en handelen van de kerk. God hoort de noodkreten van de armen. Hij roept, mensen geven gehoor aan die roepstem. Soms worden zij gehoord, soms

Kardinaal Turkson en
Kardinaal Eijk
[Fotograaf:
Nico de Groot]

niet. Rijkdom en macht kunnen blind maken voor de nood van de armen. Degenen die zich inzetten laten zien hoe belangrijk liefde is als drijfveer voor maatschappelijke inzet, en hoe christelijke liefde vruchteloos blijft als er geen oog is voor de werkelijke maatschappelijke verhoudingen.

Laudato Si'

Turkson noemde als belangrijk recent voorbeeld de encycliek 'Laudato Si'. Hierin vindt een analyse plaats van ontwikkelingen rond duurzame ontwikkeling. Er is oog voor de bijdrage van een christelijke spiritualiteit aan de strijd daarvoor. Hier was Turkson het meest persoonlijk. Hij hoort berichten van boeren uit Afrikaanse landen dat door de klimaatverandering de regenval moeilijker te voorspellen is. Daarom kan de zaaitijd niet goed worden vastgesteld, met alle gevolgen van dien. Uit Australië hoort hij dat de verwachte temperatuurstijging van twee graden als de uitstoot van CO2 niet wordt gereduceerd nu al realiteit wordt. En dat door droogte in Syrië de drinkwatervoorziening en de bevoeding van de akkers gevaar loopt. Een veel duurzamere ontwikkeling op wereldschaal is ook volgens tal van wetenschappers urgent.

De liefde van Christus drijft ons

Turkson beleeft dit gebeuren als ingebed in zijn relatie met Christus. In de mensen die wereldwijd de noodklok luiden spreekt voor hem Christus. De liefde van Christus, aanwezig in de schepping, zet hem en anderen in beweging. Als wij en anderen vanuit die liefde

in beweging komen voor mensen in nood en voor duurzame ontwikkeling, dan doen wij dat voor Christus zelf, zegt Turkson. Er is hier niet alleen sprake van een religieuze duiding van de realiteit. Voor deze kardinaal heeft Christus zelf het initiatief genomen. Als je zo denkt zie je Gods liefde op tal van plaatsen actief werkzaam. Hier geen gemoraliseer dat iets moet als je gelovig bent. Turksons rede was behalve een academisch betoog ook een persoonlijk getuigenis dat Christus hem en ons allen roept, kracht geeft, met hoop vervult en ons helpt om de tekenen van de tijd te verstaan. Zo'n benadering wekt aanstekelijk.

Katholiek sociaal denken drijft ons

Onder het gehoor ook studenten en afgestudeerden van buiten de theologische faculteit. Naast mij zat een jonge econoom. Hij bleek betrokken bij een studiegroep die materiaal aanlevert aan het Vaticaan. Paus Franciscus is namelijk uitgedaagd om zijn visie op de hedendaagse economische ontwikkeling te geven. Wereldwijd denken mensen mee. Zo ook in ons land. Het katholiek sociaal denken bleek voor deze econoom een belangrijk instrument. Er is onder jonge intellectuelen belangstelling voor. Onlangs bezocht een vijftigtal jonge mensen uit het hele land een lezing in Den Bosch hierover. Het heersende neoliberale getij heeft gezorgd voor de toename van het individualisme, een groeiende kloof tussen arm en rijk en een cultuur van wantrouwen. Katholiek sociaal denken reikt hen handvatten aan voor een meer waarden gestuurd beleid.

Stichting BOWIE Wierden

“Een baan verliezen en echtscheiding kunnen mensen acuut in een armoedeval brengen”

Herman Agterhoek

Henk Pasman en Mieke Stegeman zijn betrokken en enthousiaste bestuursleden van Stichting BOWIE in Wierden. Met nog zeven collega's, allen afkomstig uit de samenwerkende kerken in Wierden en Enter, vormen zij het bestuur.

Beiden waren destijds betrokken bij de Wierdense afdeling van de 'Arme Kant van Nederland'. Daar werd veel over armoede gesproken maar tot concrete acties kwam het nooit. Toen er iemand van SchuldHulpMaatje op bezoek kwam, kregen ze het handvat waar ze naar zochten. De christelijke naastenliefde, waar ze het zo vaak over hadden, konden ze nu echt in praktijk brengen. De plaatselijke kerken brachten het benodigde startkapi-

taal bijeen, de gemeente verleende ook haar steun en eind 2011 ging het project van start onder de naam Stichting Budget Ordenen Wierden-Enter, kortweg BOWIE.

Maatjes en voedselbank

“Zodoende kwamen we bij veel mensen achter de voordeur. Het was schrijnend om te zien hoe sommige gezinnen van heel weinig leefgeld rond moesten komen. Daar wilden we iets aan doen”. De voorzitter, kartrekker vanaf het eerste uur, had in zijn vorige woonplaats te maken gehad met het fenomeen ‘De Boodschappenmand’, een alternatieve voedselbank. Al snel werd besloten zoiets ook in Wierden op te zetten. Zeven jaar later werken er zo’n 35 vrijwilligers: inkopers, inpakkers en bezorgers. Ze doen dit geheel pro Deo. Elke twee weken worden de kratten bij de mensen thuisbezorgd. Men werkt zonder één cent subsidie. De boodschappen worden met eigen geld ingekocht bij de plaatselijke supermarkten. In 2018 zijn meer dan duizend boodschappenmanden bezorgd. Het project SchuldHulpMaatje ging in 2011 met 20 vrijwilligers van start. Nu zijn er nog 15 actief. De hulpvraag is niet extreem groot, omdat er voor schuldsanering een beroep wordt gedaan op de Stadsbank Oost Nederland. Bij BOWIE krijgen de mensen tijdelijk hulp. Alles is erop gericht, dat ze zo snel mogelijk zelf hun financiën kunnen regelen. De schuldhulpmaatjes kijken niet alleen naar de cijfers. Ze bieden vooral steun in moeilijke tijden. Ze helpen de mensen hun

schaamte te overwinnen en loodsen ze door zwaar weer. Ze bemoedigen hen bij dappere stappen die zij zelf zetten en bieden nazorg om te voorkomen dat ze terugvallen in oude patronen.

Stichting BOWIE

Stichting BOWIE timmert flink aan de weg en krijgt veel publiciteit. Een van de bestuursleden schrijft regelmatig columns in de huis-aan-huisbladen. Er is een eigen website. De vrijwilligers staan bij supermarkten en vragen de mensen een extra bedrag bij hun boodschappen af te rekenen voor BOWIE. Zij bezoeken scholen om kinderen er bewust van te maken, dat sommige gezinnen minder te besteden hebben waardoor kinderen zonder ontbijt naar school komen. Want armoede is dichterbij en schrijnender dan je denkt.

De stichting werkt nauw samen met andere liefdadigheidsinstellingen. Deze samenwerking maakt het mogelijk, dat kinderen met hun verjaardag een feestpakket krijgen, zodat ze op school kunnen trakteren. Of dat ze met hun ouders een weekje op vakantie kunnen, en daar op school over kunnen vertellen. BOWIE is diepgeworteld in de Wierdense gemeenschap. Zowel de middenstand als het bedrijfsleven, maar ook de gewone inwoners, doneren geld en goederen voor de boodschappenmanden. De vrijwilligers zijn erg actief. Zij vertellen het verhaal van BOWIE ook op andere plekken in het land, waar men veel belangstelling voor dit initiatief heeft. Want de combinatie SchuldHulpMaatje & Boodschappenmand is uniek in Nederland. Op de kerstmarkten in Enter en Wierden staan elk jaar wensbomen van de Lions en de Rotary. Hierin kunnen mensen briefjes ophangen met wensen die zij zelf niet kunnen vervullen. Bijvoorbeeld om eens 'n keertje naar de kapper te kunnen. Stichting BOWIE wenst voor haar cliënten. Bijna altijd wordt dit gehonoreerd.

Alle acties van BOWIE krijgen publiciteit, niet alleen in de krant maar ook in de ker-

ken. Bestuurders en vrijwilligers vertellen daar over hun werk. Bij collectes geven ze informatie. In het parochieblad staat hun werk vast vermeld. Elke maand vindt er een terugkoppeling plaats naar de Caritas en de Diaconieën.

Bedrijfshal en goede naam

Nooit had men gedacht dat het zo groot zou worden. Henk Weiden, de voorzitter, begon met wat opslag in zijn eigen garage. Hij is vorig jaar, met name voor het vele werk dat hij voor de stichting doet, koninklijk geridderd. Enkele malen is verhuisd naar een grotere ruimte. Een weldoener bood hun uiteindelijk

onderdak in een mooie bedrijfshal, waar volop ruimte is voor de goederen. Helemaal gratis en voor niks. Ook de inboedel is gesponsord. Stichting BOWIE heeft veel goodwill opgebouwd bij de plaatselijke bevolking. De medewerking van de kerken, de gemeente en vele

andere organisaties, van zakenmensen en particulieren heeft het mogelijk gemaakt uit te groeien tot wat het nu is. De stichting waakt voor haar eigen goede naam en over de waardigheid van haar cliënten. Alles gebeurt zoveel mogelijk in de anonimiteit. Buitenstaanders twijfelen er weleens aan, of de geboden hulp en ondersteuning nodig is. Dat is van de buitenkant ook niet te zien. Maar een baan verliezen en echtscheiding kunnen mensen acuut in een armoedeval brengen. Omwille van de privacy wordt alleen benadrukt, dat het écht nodig is.

Door het werk van BOWIE zijn kerkmensen van de verschillende kerken, die eerst vreemden voor elkaar waren, bondgenoten geworden. Zij stappen nu met gemak elkaars ruimtes binnen en delen die in sommige gevallen ook.

“In 2018 zijn meer dan duizend boodschappenmanden bezorgd”

Mieke Stegeman en Henk Pasman in de nieuwe bedrijfshal van de Boodschappenmand
[Fotograaf: Herman Agterhoek]

www.bowie.nu
info@bowie.nu

Een 'oecumenisch begeleider' van vrede in Palestina en Israël

Joost IJsselmuiden was oecumenisch begeleider voor EAPPI-NL

Van half oktober 2019 tot half januari 2020 was ik als 'oecumenisch begeleider' in Palestina en Israël. Ik nam deel aan het Oecumenisch Begeleidingsprogramma van de Wereldraad van Kerken in Jeruzalem (WCC-EAPPI), dat in 2002 door de Wereldraad van Kerken werd opgericht.

De oprichting kwam na een oproep van de kerken in Jeruzalem om een internationale aanwezigheid in het land te creëren om bij te dragen aan een rechtvaardige vrede voor alle mensen in het Heilige Land. Sindsdien biedt het programma een continue aanwezigheid van 25 tot 30 'oecumenische begeleiders' (EA's) op de hele Westelijke Jordaanoever en in Oost-Jeruzalem.

Oecumenische vrede begeleiders

Gedurende drie maanden zijn EA's aanwezig in kwetsbare Palestijnse gemeenschappen en bieden ze beschermende aanwezigheid als begeleider, beschermer en getuige. Ze verzamelen documentatie over mensenrechtenschendingen en zijn getuige van de dagelijkse strijd en hoop. Ze zijn er voor herders in de Jordaanvallei, voor schoolkinderen die het risico lopen lastig gevallen te worden door kolonisten, voor mensen die door de controleposten in de afscheidingsmuur gaan, of gemeenschappen die met de sloop van woningen bedreigd worden. Ze ondersteunen Israëlische en Palestijnse vredesactivisten en lobbyen voor een einde aan de Israëlische bezetting van de Westelijke Jordaanoever en Gaza. Ze werken in kleine internationale teams op één van de zeven standplaatsen, waar ze met hun collega's woonruimte huren van een Palestijnse familie. Meer dan 20 landen zenden EA's om op de Westoever en in Oost-Jeruzalem te leven en te werken naast de lokale mensen die op een vreedzame manier proberen overeind

te blijven onder de bezetting. Ik was de twintigste EA uit Nederland.

Jeruzalem team

Ik was lid van één van de zeven teams, het 'Jerusalem Team'. Mijn teamgenoten waren Adrian uit Australië, Carl uit Zweden, Joyce uit Chicago en Katie uit Dublin. Het zijn zeer gemotiveerde harde werkers met veel humor. Gelukkig konden we prima met elkaar opschieten. We huurden samen een woning van een Palestijnse familie in een Palestijnse volkswijk in het sinds 1967 bezette Oost-Jeruzalem. Vaak deden we ons werk in twee groepjes. Het ene groepje ging bijvoorbeeld 's ochtends vroeg door het oude Jeruzalem lopen om door onze aanwezigheid schoolgaande Palestijnse kinderen op weg naar school te beschermen tegen lastig gevallen worden door Israëlische 'border police' en militairen. Dat lastig vallen kan bestaan uit kinderen op weg naar school aanhouden, ondervragen, hun schooltassen ondersteboven keren. Ook hielden we de wacht bij de ingang van een school om de kans te verminderen dat Israëlische 'border police' en militairen de school en klaslokalen binnengaan en kinderen arresteren. Zo beschermden we het recht op onderwijs ('access to education').

Vrij reizen bestaat niet

Het andere groepje reisde bijvoorbeeld tien kilometer met openbaar vervoer naar controlepost Qalandiya Checkpoint, een doorgang tussen de sinds 1967 bezette Westelijke Jordaanoever en het eveneens sinds 1967 bezette Oost-Jeruzalem, om te observeren en te rapporteren hoeveel Palestijnse mannen, vrouwen en kinderen niet werden doorgelaten. Hierdoor kunnen ze niet gaan werken, hun familie niet bezoeken en 's vrijdags niet gaan bidden in de Al-Aqsa moskee op het Tem-

De docent Arabisch van de Aboe Hindi Bamboe School en Joost IJsselmuiden bij de ingang van de docentenkamer

[Fotograaf: teamgenote Joyce uit Chicago]

pelplein in het oude Jeruzalem, één van de drie heiligste plaatsen van de moslims ('access to worship'). Iemand in een rolstoel kon niet door de draaihekken in het reusachtige elektronische checkpoint. Twee keer belden we een Israëlische militaire officier via de *humanitarian hotline*, maar zonder resultaat. Toen is één van ons in het reusachtige elektronische checkpoint gaan zoeken naar een militair die de man zonder benen in de rolstoel zou kunnen doorlaten door een speciaal hek te openen. Na geruime tijd lukte dit.

Geen vrij wonen

In het sinds 1967 bezette Oost-Jeruzalem krijgen Palestijnen bijna nooit toestemming om een woning te bouwen, terwijl Israëlische kolonisten wél toestemming krijgen om te gaan wonen in bezet gebied, dwars tegen alle beginselen van het Internationaal humanitair recht in. Als een Palestijnse vader een woninkje heeft (aan)gebouwd voor zijn gezin met jonge kinderen, krijgt hij vaak bevel om het te slopen omdat hij geen toestemming heeft gekregen om het te bouwen. Voor de sloop van zijn eigen woninkje moet hij een bulldozer huren. Als hij weigert om zijn eigen woning te slopen, komen op een kwade dag tegen zonsopgang onverwacht 200 militairen de buurt afzetten en krijgt het gezin tien minuten de tijd om hun huisje te ontruimen, dat wordt gesloopt met bulldozers. De kosten van de 200 militairen en de bulldozers moet de vader van het dakloze gezin zelf betalen. Zodra we (een aantal keer per week) bericht kregen dat ergens een woning gesloopt werd, gingen we zo snel mogelijk erheen. Vaak kwamen we net te laat en zaten de bewoners ontredderd bij de puinhoop van hun grondig verwoeste woning. Desondanks werd onze komst gewaardeerd, het gaf mensen het gevoel dat ze niet door de hele wereld in de steek gelaten werden. De

buren kwamen ons koffie brengen terwijl wij met de mensen praatten, aantekeningen en foto's maakten voor rapportage aan mensenrechtenorganisaties.

Geen vrij herdervolk

In de woestijn op de sinds 1967 bezette Westelijke Jordaanoever wonen verspreid kleine bedoeïenengemeenschappen, die in 1948 allemaal gevlucht zijn uit de Negev-woestijn in het zuiden. Nu wil Israël ze terugjagen naar betonnen dorpen in de Negev-woestijn, die omringd worden door illegale Israëlische kolonies en legerkampen. Met onze aanwezigheid en de aanwezigheid van Israëlische mensenrechtenorganisaties, met wie we nauw samenwerken, proberen we hen te beschermen tegen deportatie. We lopen mee met herders die hun kudde geiten en schapen alleen maar kunnen weiden als we erbij zijn, want anders worden ze lastig gevallen door (drones van) agressieve illegale Israëlische kolonisten, die beschermd worden door het Israëlische leger.

Vredesorganisatie PAX (een samenwerkingsverband tussen Pax Christi en IKV) is met ingang van het jaar 2020 de uitzendende Nederlandse organisatie van de Nederlandse EA. PAX maakt het werk van EAPPI mede mogelijk. U kunt PAX steunen via IBAN NL03 TRIO 0390 5150 00 o.v.v EAPPI.

www.paxvoorvrede.nl

Palestina heeft de bezoeker veel te bieden. Het kent een rijke historie en cultuur, een afwisselend landschap en een heerlijke keuken, dit alles ingebed in een grote gastvrijheid.

Reissuggesties: Ontmoet Palestina; Tent of Nations; Stichting Plant een Olijfboom; To Be There; reizen naar Israël en Palestina via Kairos-Sabeel Nederland.

Kerken ontvangen meer hulpvragen en geven meer hulp

Hub Crijns is lid van de Stuurgroep Knooppunt Kerken en Armoede namens het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad

Kerken besteedden vorig jaar 40,7 miljoen euro aan binnenlandse armoedebestrijding. Reken je de naar betaald werk omgerekende tijd mee die vrijwilligers vanuit kerken aan dit werk gaven, dan komt er nog eens 40,2 miljoen euro bij. Totaal 80,9 miljoen euro.

In de top-tien van meest genoemde groepen die door kerken geholpen worden, vond sinds 2012 een verschuiving plaats. Stonden eerst 'mensen zonder betaald werk' bovenaan, nu zijn dat asielzoekers en vluchtelingen. 'Mensen met een chronische ziekte' en 'gezinnen waarin één persoon betaald werkt' worden veel vaker genoemd dan zeven jaar geleden.

Onderzoek 'Armoede in Nederland 2019'

Deze resultaten blijken uit de achtste editie van het driejaarlijkse onderzoek naar wat kerken doen aan armoedebestrijding. Het onderzoek draagt de titel 'Armoede in Nederland 2019'. Die titel kan de indruk wekken dat de kerken een onderzoek hebben verricht naar hoe armoede en schulden in Nederland voorkomen. Dat is niet het geval. Onderzocht is welke materiële en immateriële hulpverlening en ondersteuning diaconale organisaties van kerken verlenen aan mensen, die in de knel zijn geraakt. Voor zover er uit dit onderzoek iets over het voorkomen van armoede in Nederland afgelezen kan worden, is dat in indirecte zin.

Aan het onderzoek, georganiseerd door het Knooppunt Kerken en Armoede, nemen de meeste Nederlandse kerkgenootschap-

pen deel. De vragenlijst voor het onderzoek is door de kerken verstuurd naar meer dan 3.300 diaconale organisaties, waarvan er bijna 500 reageerden. Dat is een totale respons van 14,9%. Het aantal ingevulde vragenlijsten is in deze editie lager dan in 2016, toen de algemene respons lag op 24,1%. Het lagere aantal is toe te schrijven aan een lagere respons vanuit de diaconieën van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN). Er is een vervolg onderzoek gedaan naar het waarom van dit lagere aantal.

Het blijkt dat dit oecumenisch onderzoek het vierde op rij was binnen de PKN. Daarom hebben diaconieën niet meer ingevuld of geven als antwoord dat de resultaten al bekend zijn. Dat is bij de PKN natuurlijk waar, maar binnen dit oecumenisch onderzoek niet. Voor de Rooms-Katholieke Kerk was het responspercentage 19,9% en dat was een beetje lager als in 2016, toen het 21,8% was. Het responspercentage is voldoende om statistisch verantwoorde doorrekeningen te maken

naar alle kerken rond de antwoorden op de vragen.

Diaconale organisaties zijn heel actief

Het onderzoek spreekt over diaconale organisaties, en bedoelt daarmee alle respondenten, die namens hun participerende kerk, bisdom of diaconale organisatie aan het onderzoek hebben meegedaan. De vragenlijsten werden ingevuld in de eerste maanden van 2019. De vragen hadden alle betrekking op het kalenderjaar 2018.

Van de diaconale organisaties is 79,9% be-

trokken bij de ondersteuning van personen en/of huishoudens die niet goed kunnen rondkomen. Gemiddeld komt dit neer op 2.637 diaconale organisaties in Nederland. Verder blijkt uit de resultaten dat de betrokkenheid van de diaconale organisaties samenhangt met de omvang van de burgerlijke gemeente. De betrokkenheid loopt namelijk op naarmate de burgerlijke gemeente groter is. Zo is de betrokkenheid binnen de kleinste gemeenten 69,9% en in de grootste 84,1%. De samenhang tussen de omvang en de betrokkenheid binnen een gemeente is de belangrijkste reden, dat de resultaten gewogen zijn naar omvang van de burgerlijke gemeente.

Van de diaconale organisaties die betrokken zijn bij de armoedeproblematiek is 95,6% actief op zoek naar armoede binnen hun gemeente. In absolute getallen zijn dit tussen de 2.477 en 2.581 diaconale organisaties. Diaken, pasto(o)r of gemeentelid zijn de meest voorkomende manieren om armoede op te sporen (85%). Op afstand, maar nog substantieel, zijn de contacten via de voedselbank en solidariteitsmaaltijd (59%), de burgerlijke gemeente en sociale dienst (48%) en maatschappelijke instellingen (45%). Van de diaconale organisaties gebruikt 41% eigen communicatiemiddelen om armoede op het spoor te komen.

De prominenten tijdens de presentatie v.l.n.r. Bisschop de Korte, Dominee de Reuver, CDA Tweede Kamerlid René Peters, staatssecretaris SZW van Ark

[Fotograaf: Peter de Bie]

De belangrijkste feiten

Ruim tachtig procent van de diaconale organisaties in Nederland is actief betrokken bij armoedebestrijding. Het totaalbedrag aan gegeven hulp bedraagt € 40.724.022. Dit bedrag is 4 miljoen hoger dan het totaalbedrag van het voorgaande onderzoek 'Armoede in Nederland 2016'. Van deze ruim 40 miljoen wordt € 14.852.640 besteed aan individuele ondersteuning, € 5.384.790 aan kerstpakketten, € 3.634.749 aan inloophuizen en € 16.851.852 aan collectieve ondersteuning.

Het beroep op financiële hulp per lokale diaconale organisatie is gegroeid. Het totaal aantal aanvragen is gestegen van 49.474 (2016) naar 62.588 in 2019. Hiervan zijn er 56.760 gehonoreerd. De hulpvraag is in alle grote steden, steden, plaatsen en dorpen gestegen. Heel opvallend is dat 82% van de hulp verleend wordt voor de eerste levensbehoeften (broodnood, levensmiddelen, boodschappen, kleding, vervanging witgoed, huisraad).

De diaconale hulpverlening vraagt de nodige inzet aan uren van betrokken diakenen, bestuurders en vrijwilligers. De meting van de vrijwillige inzet bij de individuele hulpvragen laat zien dat kerken een intensieve bijdrage leveren aan de bestrijding van armoede: 25.400 mensen verlenen 1.341.059 uren (508 per diaconale instelling) aan individuele hulp. Dat is te vergelijken met de inzet van 716,3 fulltime beroepskrachten. Gerekend met een ervaren MBO professional met een bruto uurloon inclusief werkgeverslasten van € 30 gaat het dan om 40.218.812 euro.

Levensonderhoud, laag inkomen en schulden

Schulden en een langdurig laag inkomen zijn de meest voorkomende redenen waarom mensen bij een kerk aankloppen, evenals onvoorziene uitgaven en incidentele financiële

problematiek. Hoge vaste lasten en structurele hoge uitgaven bij zorg komen ook veel voor.

De terugvordering van vooruit ontvangen toeslagen blijft aandacht vragen, o.a. als oorzaak van het ontstaan van schulden.

De verschillende antwoordmogelijkheden rond bureaucratie en knellende regelgeving tonen dat dit een belangrijk knelpunt is. Het bureaucratische knelpunt kent o.a. wachttijden bij de toekenning van een uitkering, vastlopen in loketten van meerdere instanties, angst/schaamte voor instanties, net buiten de regelingen vallen, ingewikkelde formulieren en onbekendheid met de regelgeving.

Kerken blijken niet zo actief in het delen van informatie over armoedebestrijding met hun leden en andere belangstellenden. 'Een gemiste kans om de leden van lokale kerkgemeenschappen en medeburgers te informeren over de omvang en oorzaken van armoede in hun eigen leefomgeving. Dat kan mensen leren om zelf alert te worden op signalen van armoede', aldus de onderzoekers.

Hulpverlening gebeurt via netwerken

Het beroep op financiële hulp bij diaconale organisaties is gegroeid. Vooral in urgente situaties waarbij het gaat om eerste levensbehoeften zoals wonen, voeding en kleding. De bedragen die kerken besteden aan hulpverlening in armoedesituaties zijn gestegen.

Het is opvallend dat minder diaconale organisaties (3.301 in 2018 tegen 3.633 in 2015) een aanzienlijk grotere financiële bijdrage leveren aan het bestrijden van armoede in Nederland in vergelijking met drie jaar geleden.

Daarnaast bieden diaconale organisaties veel immateriële hulp, stellen hun kerkgebouw ter beschikking en zijn actief in diverse netwerken, platforms, noodfondsen en maatjesprojecten om mensen met financiële problemen te

ondersteunen. Kerken bieden met deze actieve opstelling een relevante bijdrage aan een hardnekkige maatschappelijke problematiek.

Tegelijkertijd zijn kerken van mening dat de overheid haar taak beter op moet pakken door aan het ontstaan en (voort)bestaan van armoede meer beleidsaandacht te geven, minder bureaucratisch te worden, groepen in kwetsbare (zorgafhankelijke) financiële posities te ontzien bij de voortgaande bezuinigingen en de dienstverlening met name rond schuldhulpverlening te verbeteren. Een aantal diaconale organisaties ervaart het sociaal minimum als ontoereikend.

Steun aan maatschappelijke initiatieven en inloophuizen

Kerken zijn formeel en informeel nauw betrokken bij de voedselbank. De betrokkenheid bij een voedselbank is iets gedaald van 83,8% in 2015 naar 72% in 2018. Dat gaat vooral via de inzet van vrijwilligers, het beschikbaar stellen van het kerkgebouw als steunpunt, en het inzamelen van voedsel. Ongeveer 29% van de diaconale organisaties is betrokken bij een noodfonds. Ook kledingwinkels en ruilwinkels zijn meer omarmd: van 19,5% naar 22%. Daarnaast valt de opkomst van maatjesprojecten op, zoals schuldhulpmaatjes, waarin zich als tendens aftekent dat diaconale organisaties naast inzet op noodhulp rond eerste levensbehoeften meer werk maken van het structureel begeleiden van mensen bij hun financiële problemen.

Inloophuizen krijgen toenemende financiële steun, met name omdat er meer inloophuizen ontstaan zijn waarin verschillende kerken

samenwerken. Kerken vinden het belangrijk dat deze er zijn, gezien hun jarenlange steun aan dit netwerk. Wel dringt zich de vraag op in hoeverre die toegenomen steun effect is van lokale bezuinigingen, met name in het weghalen van buurt- en gemeenschapshuizen.

De groei van ondersteuning via praktische initiatieven, o.a. terug te zien in de sterk gestegen betrokkenheid bij kerstpakkettenacties en steun aan inloophuizen, laat zien dat de bereidheid om de handen uit de mouwen

te steken groot is. Kerken onderkennen dat armoede niet zomaar is op te lossen of te bestrijden en zoeken naar mogelijkheden om de effecten van armoede voor het dagelijks leven van betrokkenen te verzachten.

Aanbevelingen

Richting de overheid adviseren de onderzoekers om fouten die mensen maken vanwege ingewikkelde regelingen of

formulieren niet langer als 'fraude' te bestempelen. Gelet op de specifieke problemen onder jongeren pleiten de onderzoekers voor het omhoog brengen van de jeugdregelelingen van 18 naar 21 jaar. Ook pleiten zij ervoor dat de overheid meer aansluiting zoekt bij hulpinitiatieven vanuit de kerken.

Het onderzoek is te vinden op knooppuntkerkenarmoede.nl.

De bundel 'Arm. En wat doet de kerk?' met resultaten, verhalen en achtergrondartikelen is voor 5 euro te bestellen bij de Protestantse Kerk in Nederland, of te vinden op www.knooppuntkerkenarmoede.nl

Samen bouwen aan een dak

Hub Crijns is bestuurder Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad

In de handreiking *'Samen bouwen aan een dak, werken met kwetsbare vrijwilligers'* vind je ervaringen, dilemma's en reflecties op het werken met vrijwilligers in een kwetsbare maatschappelijke positie.

Bezinning op werken met vrijwilligers

Deze handreiking is een initiatief van Netwerk DAK en is vooral bedoeld voor coördinatoren en bestuurders van inloophuizen, buurtpastoraat en straatpastoraat, die werken met kwetsbare mensen. Onder begeleiding van Bart Eigeman reflecteerden coördinatoren van vijf inloophuizen in vijf bijeenkomsten over wat zij in de praktijk tegenkomen. Jenny Zwijnenburg schreef op basis van de resultaten de handreiking. Reflecterend over de praktijk, waarin veel ad hoc wordt opgelost, werd duidelijk waarom coördinatoren bepaalde keuzes maakten.

Boekje met vijf hoofdstukken

De handreiking *'Samen bouwen aan een dak, werken met kwetsbare vrijwilligers'* is als volgt opgebouwd. Het eerste hoofdstuk gaat in op kwetsbare mensen. Vervolgens komt het begrip 'empowerment' aan de orde als theoretisch kader voor het denken over de inzet van kwetsbare vrijwilligers. Hoofdstuk drie bespreekt de context van inloophuis of buurtpastoraat als gemeenschap. Daarna komt aan bod hoe kwetsbare mensen als vrijwilligers kunnen meedoen. In hoofdstuk vijf staan verwijzingen naar leesmateriaal en 'tools'.

Kwetsbare mensen

Inloophuizen zijn er voor de meest kwetsbare personen in de maatschappij. Zij 'helpen wie geen helper heeft'. Bezoekers zijn vaak niet in

beeld bij reguliere hulpverlening. De bezoekers van inloophuizen zijn meestal 'meervoudig gekwetst'. Zij hebben te maken met een kluwen van problemen en achterstanden in leefomstandigheden, levensgebeurtenissen en/of met beperkingen, zoals: dakloosheid, verslaving, armoede, taalachterstand, traumatisch verleden, huiselijk geweld, verlies/rouw, psychiatrische problematiek, verstandelijke beperkingen, discriminatie, verbroken verbindingen met dierbaren. Veel mensen hebben stapeling van deze kwetsbaarheden.

Deze kluwen van problemen leidt veelal tot een maatschappelijk achtergestelde positie. De mensen die het betreft ervaren gevoelens van machteloosheid en zien geen mogelijkheden om op eigen kracht hun situatie te veranderen. De Leuvense armoede onderzoeker Van Regenmortel noemt dit verliezen van aansluiting 'verbintenis-problematiek', die op vier niveaus speelt. Verbintenis met zichzelf, met anderen, met de maatschappij en met de toekomst. Wil je kwetsbare mensen bijstaan,

dan is een hulp op deze verbintenisproblematiek van belang. En ondanks de kwetsbaarheden kan het meedoen in vrijwilligerswerk daarin een belangrijke rol spelen.

Empowerment

Deze handreiking maakt gebruik van het concept 'Empowerment', dat lastig is te vertalen in de Nederlandse taal. Dit omdat het woord 'power' zowel 'macht' als 'kracht' betekent. Beide zijn van belang. De auteurs sluiten aan bij Van Regenmortel. Zij definieert empowerment als: "een proces van versterking waarbij individuen, organisaties en gemeenschappen greep krijgen op de eigen situatie en hun omgeving en dit via het verwerven van controle,

het aanscherpen van kritisch bewustzijn en het stimuleren van participatie". Empowerment heeft oog voor de psychologische dimensie bij het tot stand komen van sociale problemen. Empowerment kijkt ook naar structurele (maatschappelijke) factoren die mensen kunnen in- of uitsluiten. Empowerment betekent niet dat iemand op alle gebieden krachtig moet zijn. Het houdt juist ook in dat mensen hun leven zinvol kunnen inrichten met inachtneming van tegenslagen en afhankelijkheden. Van Regenmortel spreekt in dit verband over 'veerkracht'. Empowerment verwijst niet alleen naar het doel, maar ook naar het proces. Mensen krijgen 'al doende' greep op het eigen leven. Presentie is een leidend principe voor de invulling van de relatie tussen hulpgevers en kwetsbare mensen. Een presente werker geeft echte aandacht aan de ander, verdiept zich in zijn of haar leefwereld, en heeft een 'open agenda' die door de ander ingevuld mag worden. Daarbij wordt steeds gezocht naar het goede van de ander. Wanneer je er zonder voorwaarden kunt zijn, kan dat verbinding tot stand brengen. Vanuit een presente relatie, waarin de ondersteuner 'invogt' in wat er is, kan deze vervolgens ook 'toevoegen', en zo in het empowermentproces van de bezoeker tot steun zijn.

Gemeenschap

De context van inloophuizen en andere open plekken vullen de auteurs in als een gemeenschap. 'Deelhebben aan een gemeenschap, ergens (weer) bij horen, een sociaal netwerk krijgen, helpt isolement te voorkomen en te beëindigen. Het kan een basis zijn van waaruit iemand verder kan. Een gemeenschap kan je dragen en optillen en kracht geven; je eraan optrekken maakt je een weerbaarder mens. In een gemeenschap kun je verhalen en ervaringen kwijt. Je kunt ze delen. In een gemeenschap kom je jezelf tegen, maar kan je ook jezelf terugvinden, subject worden in relatie tot anderen en de gemeenschap.' (Pag.18) Met de waarde wederkerigheid werken de auteurs deze gemeenschap uit als het voertuig waarlangs kwetsbare mensen weer verbindingen kunnen maken met zichzelf, anderen, de samenleving en de toekomst.

Praktijkverhalen

Vanuit de praktijkverhalen is een reflectie ontstaan over de verschillende vrijwilligers die in inloophuizen en andere open plekken kunnen ontstaan. Er is al een verschil tussen vrijwilligers en inlopers. Als deze inlopers meelopers worden, ontstaat er inbreng door heel verschillende mensen. Vrijwilligers zijn niet allemaal gelijk, zoals mensen veel verschillen van elkaar. Een onderscheid is aan te brengen door vanuit de taken te denken, die mensen kunnen doen. Taken zijn heel verschillend, ook van niveau. Mensen kunnen in taken stapjes maken. Een inloophuis kan visie ontwikkelen hoe mensen in het dagelijks gebeuren mee kunnen lopen, mee kunnen doen. Aan de ene kant is dat een vorm van sturen. Aan de andere kant een vorm van uitnodigen, ruimte maken. Vertrouwen geven is daarin een belangrijke voorwaarde, evenals veiligheid en begeleiding. En met de reguliere vrijwilligers moet veel gesproken worden om de meelopers plek te geven. De gemeenschap dient een balans te vinden tussen de verschillende vrijwilligers en hetgeen zij doen. Van belang is dan ook dat het inloophuis of de open plek als organisatie goed nadenkt over wat er allemaal nodig is om dit ruimere vrijwilligersbeleid vorm te geven.

Tips en verder lezen

Het laatste hoofdstuk reikt tips aan voor vrijwilligersbeleid en de nodige links naar verdere literatuur. Wie zich wil verdiepen in dit onderwerp komt ruim aan zijn of haar trekken. Al met al een eenvoudige handreiking, maar vergis je niet in de kwaliteit ervan. Je kunt er snel doorheen bladeren. Je kunt er ook stevig op studeren en dat laatste brengt je verder.

Jenny Zwijnenburg en Bart Eigenman, *'Samen bouwen aan een dak. Handreiking voor het werken met kwetsbare vrijwilligers'*, Netwerk DAK, oktober 2019. Als e-book gratis.
www.netwerkdak.nl
https://netwerkdak.nl/wp-content/uploads/2019/10/Samen-bouwen-aan-een-dak_def.pdf

Strijd om betekenis

Jan Maasen is medewerker Diaconie en Missiesecretaris Bisdom Rotterdam

De komst van katholieke migranten heeft de samenstelling en de structuur van de Nederlandse katholieke kerk veranderd. Tot de jaren zestig kende de katholieke kerk alleen territoriale parochies.

In de jaren zestig kwam het verschijnsel van de gastarbeiders op. Tijdens het Vaticaans Concilie pleitten de bisschoppen voor meer aandacht voor de zorg voor katholieke migranten. Omdat men dacht dat het verblijf van de gastarbeiders tijdelijk zou zijn en men bang was voor geloofsafval, opende het Vaticaan de mogelijkheid om buiten de bestaande parochies om migrantenparochies op te richten op basis van de gemeenschappelijke taal. Dat leidde tot een parallelle structuur van territoriale parochies en migrantengemeenschappen. De zorg voor migranten werd gerekend tot het categoriaal pastoraat, en werd aangestuurd door een landelijke instelling Cura Migratorum,

Integratie als nieuw beleid

Eind 2004 brak het Vaticaan met het idee dat migratie tijdelijk is. Migrantenparochies zijn geen tijdelijke oplossing, maar een structureel gegeven. In Nederland zijn met ingang van 2005 de migrantenparochies daarom ondergebracht bij de bisdommen, mede als gevolg van het afbouwen van subsidies voor Cura Migratorum. De meeste migrantengemeenschappen werden gedwongen om “in te bedden” in de lokale diocesane en parochie-structuren. Alleen de grotere en financieel draagkrachtige migrantenparochies konden op zichzelf blijven staan.

Proefschrift

Jan Eijken is sinds 1991 werkzaam als pastoraal werker in Den Haag, eerst in parochies in het centrum en de Schilderswijk, tegenwoor-

dig in de fusieparochie Maria Sterre der Zee. Daarnaast is hij sinds 1998 pastor van de Portugeestalige gemeenschap van Den Haag. Op 3 december 2018 is hij gepromoveerd op een proefschrift over dit ‘inbeddingsbeleid’ dat de katholieke kerk rond 2005 heeft ingevoerd, en de implementatie daarvan in de Schilderswijk in Den Haag. Centraal in zijn proefschrift staat een analyse van acht beleidsdocumenten van de Willibrordparochie en aanpalende migrantengemeenschappen, die zijn verschenen tussen 2000 en 2010. Bij die migrantengemeenschappen gaat het om het Missionair Project van een aantal missionaire congregaties, de Engelstalige Afrikaanse gemeenschap en de Portugeestalige gemeenschap.

Inhoud

Het proefschrift ‘*Strijd om betekenis*’ bestaat uit vijf hoofdstukken. In het inleidende hoofdstuk schetst Eijken de aanleiding voor zijn onderzoek, gaat hij in op een aantal sleutelbegrippen en ontwikkelt hij een ontwerp. Vervolgens onderzoekt hij in het tweede hoofdstuk praktisch-theologische studies over moderniteit en secularisatie (De Roest, Van der Ven en Wijsen) en theorieën over kerkopbouw (Van der Ven, Hendriks), in het bijzonder interculturele kerkopbouw (Castillo Guerra). Het gaat bij interculturaliteit niet alleen om de autonomie van groepen maar ook om het bevorderen van betrekkingen tussen deze groepen. Het doel is niet integratie als assimilatie maar als co-existentie. Aan het eind van het hoofdstuk formuleert Eijken vier vraagstukken m.b.t. interculturele kerkopbouw, namelijk het perspectief, het doel, de methode en de organisatie ervan.

Analyse van beleidsdocumenten

In het derde hoofdstuk beantwoordt Eijken de volgende vraag: welke discrepanties tussen

feitelijkheid en wenselijkheid spelen er in de beleidsdocumenten met betrekking tot interculturele kerkopbouw? Hij gebruikt voor de analyse van de acht beleidsdocumenten de sociaal-cognitieve discoursanalyse van de Britse taalwetenschapper Norman Fairclough. Die heeft aandacht voor drie dimensies van een tekst: de taalkundige praktijk (de tekst zelf), de discursieve praktijk (ontstaan en relaties met andere teksten) en de sociale praktijk (de beïnvloeding door en de uitwerking op de samenleving).

Bij de taalkundige analyse gaat Eijken bij voorbeeld op zoek naar sleutelwoorden met betrekking tot interculturele kerkopbouw en naar de veranderingen in de verwoording daarvan. (p. 108). Een van de bevindingen van deze analyse is dat de beleidsmakers van de Willibrordparochie en het Missionair Project de discussie over interculturele kerkopbouw bepalen en dat in hun taalgebruik de indirecte rede en abstracties overheersen. De beleidsdocumenten van de migrantengemeenschappen spreken nergens over interculturele kerkopbouw. Zij spreken over “*African identity which is Our Strength*” en “peiling van de noden binnen de eigen gemeenschap” en van daaruit het “vergroten van de interne participatie”. Dit is een van de kloven tussen wenselijkheid (streven naar interculturaliteit) en feitelijkheid (behoud van eigen identiteit). (p. 179-180)

Verschillende talen

In hoofdstuk vier gaat Eijken na welke inzichten de acht beleidsdocumenten opleveren voor de eerder geconstateerde vier vraagstukken van interculturele kerkopbouw. Hij moet concluderen, dat bestuurders, missionarissen en migrantengemeenschappen hierover heel verschillend spreken. Hij treft weinig aanknopingspunten aan voor ‘inbedding’ van de Engelstalige Afrikaanse gemeenschap en de Portugeestalige gemeenschap in de Willibrordparochie-organisatie, laat staan voor een actieve participatie van deze migrantengemeenschappen. De beleidsplannen laten niet zien, hoe de participatie van genoemde mi-

grantengemeenschappen vorm dient te krijgen en welke fasen doorlopen dienen te worden. Ook wordt niet duidelijk, wat participatie betekent, omdat dit begrip ambigu blijkt te zijn. Het begrip ‘interculturele kerkopbouw’ wordt alleen omschreven als een richting, niet als een uitgewerkte routekaart of strategie. De migrantengemeenschappen leggen in hun beleidsplannen alle nadruk op interne cohesie en interne participatie. Zij hebben geen echte behoefte aan participatie en samenwerking binnen de Willibrordparochie-organisatie, tenzij onder voorwaarden. Er is sprake van een kloof tussen de wens van samenwerking en het feit van behoud van eigenheid. (p. 210-211)

Strijd om betekenis

Eijken kijkt in het slothoofdstuk terug op zijn bevindingen. Hij constateert dat er een strijd om betekenis gaande is tussen de

verschillende partijen (bestuurders, missionarissen en migrantengemeenschappen). Veel van de gebruikte begrippen zijn ambigue en worden door de verschillende partijen anders ingevuld. De strijd lijkt vooral een strijd tussen ‘eigendom’ (vorm, oude parochiestructuren, machtsposities, geld) en ‘eigenheid’ (inhoud, identiteit, ‘kerkzijn is iemand zijn’). De missionarissen en de migrantengemeenschappen staan huiverig tegenover het juridische discours. Voor hen gaat ‘kerk’ over identiteit, eigenheid en gemeenschap. Eijken doet de aanbeveling om eerst te werken aan meer ontmoetingen. In die ontmoetingen kan men elkaar beter leren kennen en kan wederzijdse sympathie en vertrouwen ontstaan.

Jan Eijken, ‘*Strijd om betekenis. Discoursanalyse van een beleidsmatig experiment interculturele kerkopbouw in de Schilderswijk*’, Den Haag 2000 - 2010, Nijmeegs Instituut voor Missiewetenschappen, Nijmegen, 2018.
<https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/198226/198226.pdf?sequence=1n1/>

Agenda & weetjes

& Op woensdag 11 maart of de zondag erop volgend is het Biddag voor gewas en arbeid. Met het oog hierop heeft Kerk in Actie in samenwerking met de Raad van Kerken een bezinningsbrochure gemaakt 'Duurzaamheid en armoede'. Als we alleen al in een welvarend land als Nederland de inzet op verduurzaming in ogenschouw nemen, dan dreigt een sociaal risico voor mensen die het toch al niet breed hebben. Zo dreigen de kosten voor verduurzaming van bijvoorbeeld de energievoorziening en het energiegebruik van woningen met de verhoging van energieprijzen onevenredig ten laste te komen van mensen die niet de middelen hebben om te investeren in verduurzaming van hun woning. Een uitweg lijkt dat verduurzaming verbonden wordt met armoedebestrijding opdat gelijke kansen gecreëerd worden op verduurzaming. Voor kerken kan hier een bijzondere uitdaging liggen. De brochure biedt bij dit onderwerp verdieping en bezinning. Het materiaal is ook te gebruiken voor de Zondag van de Arbeid, die in de rooms-katholieke kerk op 1 mei wordt gevierd. De bezinningsbrochure is voor € 2,00 (exclusief portokosten) te bestellen in de webshop van de Raad van Kerken in Nederland of digitaal voor € 1,00 te downloaden. www.raadvankerken.nl/kerk-en-geloof/bid-en-dankdag/. Op de site van de Raad zijn ook aanvullende teksten beschikbaar.

& In 2020 reiken de religieuzen, verenigd in de Konferentie Nederlandse Religieuzen, opnieuw een KNR-waarderingsprijs uit. De KNR-waarderingsprijs is een prijs ter bekroning van activiteiten, die passen bij de traditie van religieuzen op het gebied van zorg, onderwijs en spiritualiteit. De prijs is bedoeld voor een initiatief dat de religieuzen waarderen en waarin zij zich her-

kennen. Het bestaat uit een bronzen beeldje en een geldbedrag van € 5.000. Dit jaar is de prijs bestemd voor een project of initiatief dat zich in het brede gebied van onderwijs en vorming op bijzondere wijze inzet voor het overbruggen van verschillen. Iedereen kan een nominatie doen. Te denken valt aan projecten of initiatieven die door scholing, vorming of coaching in brede zin bijdragen aan het overbruggen van verschillen in de maatschappij. Wie een dergelijk project of initiatief kent kan het voor dragen voor de KNR-waarderingsprijs 2020. Doe het uiterlijk 30 april 2020 met gebruik van het nominatieformulier, dat te vinden is op de website: www.knr.nl.

& Tijdens zijn algemene audiëntie begon paus Franciscus op 29 januari 2020 in Rome met een reeks catecheses over de zaligsprekingen (Mattheüs 5, 1-11). De paus gaf de zaligsprekingen al eerder een belangrijke plek toen hij schreef over de roeping tot heiligheid in het dagelijks leven (encycliek 'Gaudete et exsultate', 2018). En nu volgt, verspreid over een aantal woensdagen, een reeks catecheses. In zijn eerste catechese sprak paus Franciscus meer algemeen over de zaligsprekingen. Hij noemde ze de 'identiteitskaart' van de christen. Katholieklevens.nl maakte bij elk van de zaligsprekingen een ansichtkaart. De acht kaarten zijn opgenomen in het katholieklevens-magazine dat in het najaar 2019 verscheen. Nu komen vanwege deze catechesereeks van paus Franciscus de afbeeldingen van de kaarten online beschikbaar. Bij elke catechese van de paus wordt een nieuwe kaart gepubliceerd. Zie verder op katholieklevens.nl.

Diakonie & Parochie

Wat is dit voor een tijdschrift?

Onder *Diaconie* verstaan we:

“Het handelen vanuit en door kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het voorkómen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van lijden en maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving.” (Crijns H., e.a., *Barmhartigheid en gerechtigheid*, 2004, pag. 392).

Diakonie & Parochie is een uitgave van het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad, een werkgroep van de diaconale dienstverleners uit de bisdommen en enkele landelijke katholieke diaconale organisaties. Het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad vormt ook de redactieraad.

Het tijdschrift verschijnt vier keer per jaar.

Vanwege gestegen (porto)kosten is in 2020 de abonnementsprijs verhoogd naar € 30,00; losse nummers: € 5,00 excl. porto.

Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad,
Emmaplein 15, 5211 VZ 's-Hertogenbosch,
administratie@rkdiaconie.nl

Voor abonnementen en bestellingen:

E-mail met opgave van alle adresgegevens: administratie@rkdiaconie.nl

Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij schriftelijk wordt opgezegd voor 1 november van elk jaar.

De digitale plek van het tijdschrift is www.rkdiaconie.nl. Kijk voor diaconale voorbeelden en diaconale spiritualiteit op deze site. Doe er zelf aan mee. Vraag een inlogcode aan. Bezoek www.rkdiaconie.nl

Colofon

Aan dit nummer van *Diakonie & Parochie* werkten mee:

Herman Agterhoek, Hub Crijns, Bob van Dillen, Joost IJsselmuiden,
Mattie Jeukens, Jos de Kreek, Corine van der Loos, Jan Maasen,
Henk Meeuws, Hans Oldenhof, Ingeborg Wesdorp.

Eindredactie: Hub Crijns.

Foto omslag: Hub Crijns.

Redactie en uitgever: LKDB, 's-Hertogenbosch.

Opmaak: Hans van Eck (Impressio Communicatie)

Druk: Drukkerij Roggeband & Accuraat Breda.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit tijdschrift wordt op prijs gesteld, mits de bron wordt vermeld.

Voor overname van foto's, gedichten en cartoons neemt u contact op met de eindredacteur: crijns@ziggo.nl

ISSN 0922-9647

Meditatief

Het vasten dat God verlangt

In ons gebed en ons vasten
zoeken wij u God,
verlangend naar uw weg
uw vrede en gerechtigheid,
uw recht en uw nabijheid.

In ons leven en werken
zoeken wij u God,
niet met pronk en praal,
noch met elleboogwerk en gekijf
of geruzie, gesloof en gedrijf.

Als boosaardige boeien losraken,
strengen van het juk knappen,
geknachten hun rug rechten,
tralies en deuren openspringen,
dan bidden en vasten wij
in uw naam.

Als we ons brood delen met wie honger heeft,
arme zwervers opnemen in ons huis,
asielzoekers helpen met inrichten,
zorg geven aan jong en oud om ons heen,
dan bidden en vasten wij
in uw naam

Als we verdriet delen met overlevenden,
doden begraven en ons hun leven herinneren,
boodschappen doen voor bejaarde burenen,
gevangenen een brief schrijven,
dan bidden en vasten wij
in uw naam.

Dan zult u ons leiden
als een bron die altijd laaft
als een tuin die altijd bloeit
als een stad die altijd leeft
als een economie die altijd dient.
U, de bouwer en schepper
van al ons werken.